

Documents
per al debat

Ciutadania i qualitat democràtica

Recuperar la dignitat de la política

Febrer 2015

AUTORIA

EDICIÓ: Fundesplai

REDACCIÓ: Enrique Arnanz, Carles Barba

COORDINACIÓ: Enrique Arnanz, Carles Barba, María Jesús Manovel, Imma Mayol, Jesús Antonio Pérez Arróspide

PARTICIPANTS EN EL DEBAT: Vegeu Annex II

Impressió: Gráficas Cornellá

DL B-1884-2015

Edició no venal

 Aquesta obra està distribuïda sota una llicència Reconeixement-No Comercial – Compartir – Igual 3.0 Espanya (CC *BY-*NC-*SA 3.0) disponible en: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/es/>

La versió electrònica d'aquesta publicació, així com tots els continguts elaborats en el procés de construcció del projecte, es poden llegir o descarregar a www.ciudadadaniaycalidaddemocratica.org

Fundesplai

C/ Riu Anoia, 42-54. 08820 El Prat de Llobregat

www.fundesplai.org

fundació@fundesplai.org

Documents
per al debat

Ciutadania i qualitat democràtica

Recuperar la dignitat de la política

Índex

Presentació	9	6. Governança local i global. Pertinència cívica i identitats múltiples	84
Introducció Quim Brugué	17	7. Reforçar la cultura democràtica	96
Idees força del debat	25	8. Actituds vitals davant el canvi d'època	104
1. La persona, al centre	26	Pacte per la qualitat democràtica	111
2. Reivindicació de la política	36	ANNEXOS	117
3. Frenar la desigualtat, defensar la democràcia	48	Annex 1. Cronologia i metodologia del procés	118
4. Més enllà de la democràcia representativa	62	Annex 2. Participants	119
5. La ciutadania, ànima de la repolitització i motor del canvi	72		

Ple del Consell Assessor de Fundació Esplai,
celebrat el 3 d'octubre del 2013 al Caixaforum Madrid,
amb les intervencions d'Iñaki Gabilondo i Josep Ramoneda

Presentació

Més i millor democràcia

Surt a la llum el número 6 de la col·lecció “Documents per al debat”, col·lecció que el Consell Assessor de la Fundació Esplai ha anat editant periòdicament des de l’any 2007 i que té com a eix vertebrador de pensament analitzar el paper central de la ciutadania i el Tercer Sector en la nostra societat i en la construcció de la vida democràtica de la nostra societat.

En aquesta ocasió el document porta per títol *Ciutadania i qualitat democràtica*. Els documents anteriors s’han apropiat al tema de “la ciutadania” a partir de diferents focus: educació, immigració, globalització, inclusió social i paper del Tercer Sector davant el canvi d’època.

La reflexió de l’any passat sobre el canvi d’època, l’impacte creixent de les crisis superposades que vivim, la incapacitat de la política per donar respostes positives per als ciutadans i la mobilització social oberta en diferents fronts i territoris, ens serveix de punt de partida per abordar la qüestió de la regeneració del nostre sistema democràtic, que fa aigües per molts costats i que es demostra impotent davant les lògiques de l’economia, tant en el cas del nostre país com en l’entorn europeu.

No volíem mantenir-nos aliens a aquest desconcert del qual formem part; per això, vam proposar promoure el debat i la reflexió en clau propositiva, reunint interlocutors de diferents territoris de l’Estat espanyol preocupats “pel comú”.

Hem comptat amb dos-cents participants, aproximadament, i amb aportacions de persones com

Iñaki Gabilondo, Josep Ramoneda, Quim Brugué, Fernando Maruenda, Tom Burns o José M. Martín Patino, que han contribuït a alimentar un debat tan necessari com complex. A tots ells des d'aquí, la nostra gratitud i reconeixement.

Aquest llibre és, doncs, el resultat d'una construcció col·lectiva. El nostre agraïment a totes les persones i organitzacions que han participat en aquesta nova aventura.

Agraïm a la Fundació “la Caixa” la seva col·laboració financera i logística per portar a bon port aquest treball. Aquesta col·laboració és continuïtat de la produïda en edicions anteriors i expressió del seu suport a diferents programes de desenvolupament comunitari de la Fundació Esplai.

El llibre es dirigeix a tots els participants als debats i a les entitats on desenvolupen les seves tasques professionals o de voluntariat. Ens encantaria que fos també una referència de pensament per als partits polítics i institucions públiques que gestionen les àrees més directament relacionades amb el social en el seu sentit més ampli. Els moviments socials i els milers i milers de ciutadans que els protagonitzen, poden trobar en aquestes pàgines un element de reflexió i contrast útil i valuós per als moments que estem vivint. I esperem que molts ciutadans i ciutadanes anònims, que viuen intensament la seva vida quotidiana preocupats per millorar la qualitat de vida dels seus entorns, puguin trobar en aquestes reflexions llums i idees per seguir

en aquest camí llarg i costerut que és fer cada dia més sostenible el desenvolupament de les nostres comunitats.

Voldríem que aquest document, a més de recollir els continguts principals que s'han generat als diferents debats que hem tingut sobre el tema “Ciutadania i qualitat democràtica”, fos útil per a la reflexió i el diàleg en la societat. Que serveixi com a eina per a la construcció d'una societat menys desigual i més democràtica, on la ciutadania assumeixi plenament el paper protagonista que li correspon.

El tema triat

Ens hem centrat en aquesta temàtica perquè, enmig de la crisi política, econòmica, social, cultural, moral, antropològica, de governança i d'esgotament del model de la transició que es va engagar l'any 1978, ens hem fet una pregunta clau: “*Quin és avui i ara el bé superior a protegir?*”. I ens hem respost que el bé superior a protegir i potenciar avui és la convivència democràtica. Sabem que la democràcia s'origina i es fonamenta en determinades condicions d'igualtat i, per tant, si no es donen unes bases mínimes d'igualtat compartida, aquesta democràcia és, en certa manera, una fantasia. Per tant, la convivència democràtica a la qual ens referim xoca de ple amb els principals problemes que estem confrontant en aquest moment. En aquest sentit, podem dir que, avui i ara, protegir i potenciar la convivència democràtica com un bé superior és, o significa com a requi-

sit imprescindible i primer, protegir i potenciar els drets humans universals en la seva aplicació a la vida quotidiana de les persones.

Som conscients que avui parlar de “qualitat democràtica” pot semblar a primera vista i per a molta gent alguna cosa semblant a parlar d’un somni que està lluny de la seva realitat quotidiana, en haver augmentat als nivells als quals ho ha fet l’exclusió, la desigualtat i la desconfiança col·lectives. Però, al nostre entendre, estem parlant que només a partir de més i millor democràcia es pot afrontar tot això.

El punt de partida de tot aquest pensament és un relat alternatiu de la crisi del que s’estava presentant i que s’havia assumit com “el relat oficial”. S’han explicat oficialment les coses d’una manera que no ens convenç en absolut i, a poc a poc, s’ha anat instaurant un sistema i una forma de vida que res s’assembla a l’estat de dret i de justícia pel qual portem tant de temps lluitant, ja que és cada vegada més superficial.

Per nosaltres, la crisi no ha estat un accident derivat d’alguna de les circumstàncies que conjunturalment estàvem vivint. La crisi ha procedit del propi interior del sistema i d’un pensament que ho va inundar tot i que va posar al centre de la vida els diners i la prioritat de guanyar com més millor i en el menor temps, convertint el ciutadà unidimensionalment en un subjecte deutor/creditor.

Aquest llibre no està escrit des del desencanta-

ment ni des d’una mirada rabiosament negativa. Creiem en la democràcia i som conscients que, malgrat els aspectes negatius, que salten a la vista i en els quals estem en un clar procés de deteriorament, malgrat això, formen part ja de la nostra cultura democràtica assoliments ja aconseguits com la viva percepció que tenim ara de la corrupció; la presència cada vegada més forta de la societat civil, amb veu potent, en avenços i conquestes socials i polítiques; el creixement de la consciència cívica i social col·lectives; la denúncia del que és fosc en la gestió de la cosa pública; la vivència del fet intercultural; la descentralització de l’estat; entre molts uns altres.

De tota manera, aquest llibre se centra preferentment en la descripció, anàlisi i propostes de canvi d’aquells problemes assenyalats pels participants com els que provoquen que la nostra democràcia tingui encara una intensitat baixa.

Aquest temps és una formidable oportunitat per afrontar amb coratge les reformes institucionals, polítiques, econòmiques i socioculturals necessàries amb vista a una veritable regeneració democràtica. El Tercer Sector i la societat civil organitzades tenen en aquests processos un paper insubstituïble.

El procés d’elaboració

Com dèiem anteriorment, aquest llibre té molts autors, ja que és el resultat d’un procés col·lectiu de reflexió i debat en el qual han participat prop de dues-centes persones.

Aquí hi ha les mirades, els enfocaments i les opinions de tot el Consell Assessor i el Patronat de la Fundació Esplai i d'altres fundacions; representants de l'àmbit educatiu —formal i no formal— i del món universitari; gent de plataformes, entitats i moviments socials; representants del món sindical i de diferents partits de l'escena parlamentària; funcionaris de l'administració pública; representants del món de l'empresa.

La Fundació Esplai va iniciar aquest procés de reflexió a l'octubre del 2013 i es va desenvolupar fins a l'abril del 2014. El debat va començar en el Ple del Consell Assessor de la Fundació, celebrat al Caixafòrum de Madrid el 3 d'octubre del 2013 a partir de les intervencions d'Iñaki Gabilondo i Josep Ramoneda sobre el relat de la crisi i el diagnòstic sobre l'esgotament del model de la transició.

A continuació, durant els mesos de novembre i desembre, es va obrir també un fòrum virtual en el qual van participar altres cinquanta persones de diferents llocs d'Espanya, a través de la plataforma www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org

Amb posterioritat, vam organitzar unes trobades territorials entre els mesos de febrer i abril de 2014 a Barcelona, València i Madrid, en les quals van participar unes cent cinquanta persones.

Els debats territorials i el fòrum virtual van

partir d'un marc de referència de tres idees:

► **Primera:** democràcia i desigualtat no són compatibles.

► **Segona:** la democràcia al nostre país està malalta i té molts elements de fractura i greus.

► **Tercera:** el paper de la ciutadania, de les plataformes i els moviments socials i del tercer sector en general, encara que no en exclusiva, estan cridats a ser decisius en el desenvolupament dels processos de canvi que cal realitzar i en l'esforç per aconseguir que la democràcia i la política tornin a ser l'instrument i el timó de la vida col·lectiva com entenem que han de ser.

Posteriorment, els redactors han treballat tot l'ampli material produït escrivint els diferents capítols que formen el cos argumentari del llibre.

Volem significar que aquest llibre no s'ha escrit per reflectir l'opinió de la Fundació Esplai sobre aquesta temàtica. Pretén més aviat ser el reflex fidel i l'expressió més clara i completa dels diferents temes i opinions que han aparegut al llarg dels debats que s'han desenvolupat.

Fundació Esplai ha volgut ser un instrument i un canal per propiciar aquest debat, conscients que estem en un moment polític molt especial, en un escenari de canvi d'època, en el qual el diàleg entre les diferents organitzacions, moviments ciutadans, partits, sindicats, universitats, institucions de la societat civil i ciutadania en general és imprescindible per

a la regeneració democràtica del nostre país.

Els lectors podran constatar llacunes importants en els temes que s'aborden. Fonamentalment, ens referim a tres: el tema i l'enfocament del medi ambient i la sostenibilitat; la qüestió de gènere —som conscients de les aportacions històricament associades a les dones en la ciutadania actual i de la necessitat de feminitzar encara més la societat— i el paper dels mitjans de comunicació i les TIC en la construcció d'una democràcia amb qualitat.

No es desenvolupen en el llibre aquests aspectes fonamentals perquè han tingut una rellevància escassa al llarg de tot el debat. I, possiblement, no han tingut una presència destacada perquè, durant el temps que ha transcorregut, la sensibilitat social i l'opinió pública estaven escorades preferentment cap a altres qüestions com la corrupció, les mancances de les formacions polítiques o el protagonisme dels moviments socials.

Temps intensos i convulsos

Des de l'estiu del 2013 fins a la tardor del 2014, hem viscut amb intensitat moltes coses i de calibre gruixut, tant que un té la sensació d'anar en un tren a una enorme velocitat, conscient de no portar el tren, sinó que el tren ens porta.

Per cenyir-nos en l'àmbit exclusivament espanyol, s'han cronificat molts efectes de la crisi; han aparegut informes qualificats de Càrites,

Oxfam, UNICEF..., on es posa rostre, lloc i magnitud a la pobresa severa, a l'escassa i mala alimentació dels nens, a la desatenció dels dependents, al fet de recórrer a la beneficència per poder sobreviure; hem contemplat en primera línia esclats locals com Gamonal (Burgos) i Can Vies (Barcelona); hem assistit al creixement i les manifestacions de les diferents mareas sectorials; s'ha donat un canvi de lideratge en partits molt importants; ha irromput amb força en l'escena política i social Podemos; hem estat testimonis del fet històric de l'abdicació d'un rei i de l'entronització d'un altre; del procés sobiranista i la consulta del 9-N a Catalunya; hem celebrat unes eleccions europees, els resultats de les quals han tingut una enorme repercussió en la política nacional pel que han suposat d'amenaça per al bipartidisme; la corrupció ha adquirit caràcter de plaga amb els nous casos dels ERE a Andalusia, els Pujol, les targetes negres de Caja Madrid i Bankia, l'operació Púnica, l'Ajuntament de Castelló, clubs de futbol, Etc.; la crisi de l'Ebola; la tanca de Melilla i els emigrants subsaharians...

Per què cal assenyalar tot això? Perquè no hi ha treva; perquè les circumstàncies ens porten a viure tan intensament cada dia que més d'un pot caure en l'esgotament; perquè no podem evadir-nos i ser indiferents; perquè junts, en aquest moment de repolitització i resocialització, podem avançar en una bona direcció. I perquè, com s'ha assenyalat anteriorment, els debats realitzats i l'elaboració d'aquest llibre no han estat al marge de la intensitat en què es-

tàvem i seguim vivint aquest moment històric i polític.

El llibre obre amb una lúcida i pertinent reflexió de Quim Brugué, catedràtic de Ciència Política i membre de l'Institut de Govern de Polítiques Públiques – IGOP de la Universitat Autònoma de Barcelona, sobre política, democràcia i ciutadania.

A continuació, es desenvolupen vuit capítols que es corresponen amb les vuit idees marc que ha proporcionat el debat. S'hi intercalen el relat dels principals continguts que donen cos a les idees amb cites literals dels participants. Cada capítol incorpora aspectes de diagnòstic i propostes diverses.

El lector trobarà al final de gairebé tots els capítols algunes propostes. Són desiguals en nombre —alguns capítols en tenen més, d'altres, menys— i en concreció. Són propostes que van sortir al llarg dels diferents debats territorials i del fòrum virtual, i que es va demanar que quedessin integrades en el text publicat. I així s'ha fet.

El llibre conclou amb una reflexió final sobre la necessitat d'un pacte per la qualitat democràtica. Una idea comuna que expressa la voluntat àmpliament compartida de canvi i millora de la nostra democràcia i la convicció que només serà possible amb el compromís de tots els actors en joc.

Fundació Esplai

**Debat territorial Catalunya, celebrat el 4 de febrer del 2014
al Palau Macaya de la Fundació la Caixa, a Barcelona**

Introducció

Quim Brugué

Institut de Govern i Polítiques Públiques IGOP - Universitat Autònoma de Barcelona

La "convivència democràtica", especialment en períodes de crisis i incerteses com els actuals, ha de ser un valor de referència per a les nostres societats. Des d'aquesta premissa, en les següents pàgines es defensa la necessitat de reforçar aquesta convivència democràtica, situant les persones, la política i la democràcia al centre de les nostres apostes per construir un futur esperançador. Una reflexió en la qual han participat moltes persones i que ha generat un text coral, replet d'idees, de matisos, de propostes i, sobretot, d'il·lusions.

Els continguts d'aquest document — *Ciutadania i Qualitat Democràtica*— s'articulen a partir de vuit idees força, en els quals trobem una combinació rica de reflexions i de propostes d'acció. Aquestes vuit idees, encara que sigui simplificant-les, serveixen per reivindicar tres aspectes crucials per al nostre futur compartit: la ciutadania, la democràcia i la política. Sense pretendre resumir els continguts del text, utilitzaré aquest pròleg per justificar la centralitat d'aquests tres termes i la necessitat de reivindicar-los com palanques imprescindibles per superar col·lectivament la crisi que encara avui estem patint.

La ciutadania

En primer lloc, tal com es proclama com a primera idea forta, les persones han d'estar al centre del debat sobre qualsevol opció de futur. En aquest sentit, resulta molt destacable que, a més d'aquesta centralitat, es reclami concre-

tament el pas de les persones definides com *homo economicus* a les persones enteses com *ciutadans*. En realitat, tal com s'analitza en el text, bona part de les dificultats actuals semblen derivar-se d'una visió eminentment econòmica que ha propiciat la ingovernabilitat i el col·lapse de les nostres societats.

Així, quan assumim que les persones es comporten únicament seguint criteris de racionalitat econòmica, els convertim en individus egoistes centrats únicament en la maximització dels seus beneficis individuals. Ens convertim, d'aquesta manera, en competidors que lluitem únicament pels nostres interessos personals, incapaços de comprendre que la nostra felicitat individual depèn de la nostra pertinença a una comunitat. L'aclaparadora centralitat del discurs econòmic ha afavorit comportaments que individualment són explicats com a racionals, però que col·lectivament ens porten al desastre. Una idea que no és gens nova i que ja va anticipar Thomas Hobbes al segle XVII amb paraules magistrals:

“En aquestes situacions [...] apareix una por persistent que amenaça de mort violenta; i la vida de l'home és solitària, pobre, trista, brutal i curta.”

Si volem construir un futur compartit no podem fer-ho a partir d'individus que únicament es regeixen per comportaments egoistes. Necessitem, més aviat, persones compromeses que es preocupin pel que és de tots i que s'involucrin en la construcció d'un projecte col·lectiu. Així

era com definien els grecs clàssics els *ciutadans*, contraposant-los als *idiotes*, aquells que únicament s'ocupaven dels seus assumptes i que no eren capaços d'entendre que el seu benestar mai no podia perseguir-se tot sol. És bàsic recuperar aquesta noció clàssica de ciutadania i usar-la per generar actituds i cultures polítiques que ens permetin sumar forces. La crisi és col·lectiva i, per tant, només col·lectivament en sortirem.

El concepte de ciutadania, a més, ens permet concebre persones que parlen i interactuen entre elles; persones que, en lloc de centrar-se en les seves ambicions individuals, entren en diàleg per discutir els seus projectes compartits. Ser ciutadans implica formar part d'una comunitat i fer-la progressar a través del que hem definit com a intel·ligència col·lectiva; és a dir, a través del diàleg i de l'intercanvi d'idees i opinions. Aquesta és, segons Benjamí Barber, la condició per a una “democràcia forta” i el camí per resoldre els nostres principals reptes com a societat. Usant els seus propis termes:

“L'autor del llenguatge, el pensament, la filosofia, la ciència i l'art, a més de la llei, els pactes, els drets individuals, l'autoritat i la llibertat, no és l'home sinó els homes.”

La democràcia

En aquest trànsit des del singular (l'home) al plural (els homes), hi trobem la clau que ens condueix al segon concepte: la democràcia. En el text, se'ns ofereix un debat sobre què és la democràcia i com reforçar-la; reconeixent que es

tracta d'un terme complex i que hauríem d'evitar, com succeeix massa sovint, presentar-ho sota el mantell de simplificacions excessives: participativa o representativa, real o fictícia, del poble o de la casta, participativa o elitista. De fet, podríem considerar que un dels principals obstacles per construir una millor democràcia radica en aquestes oposicions binàries, incapaces d'assumir els múltiples matisos d'una democràcia de qualitat.

Una forma senzilla d'incorporar la complexitat al debat sobre la democràcia passaria per diferenciar entre dos interrogants molt bàsics: qui governa i com es governa? A la pregunta sobre qui governa, la democràcia ofereix dues alternatives: el poble (democràcia directa) o els seus representants (democràcia representativa). En canvi, en interrogar-nos sobre com prendre les decisions de govern, se'ns obren dues altres possibilitats: comptabilitzant els vots obtinguts (democràcia agregativa) o intercanviant arguments (democràcia deliberativa). Creuant ambdues categories —tal com es mostra en el següent quadre—, emergeix una visió més completa, tant sobre els models democràtics ideals com sobre les possibles combinacions que puguem trobar en la realitat.

	Democràcia Directa	Democràcia Representativa
Democràcia Agregativa	Consultes/ referèndums	Democràcia dels moderns
Democràcia Deliberativa	Democràcia dels antics	Participació no vinculant

En els quadrants ombrejats, apareixen els grans models històrics de la democràcia: la democràcia dels antics (exemplificada en l'Atenes del segle V aC) i la democràcia dels moderns (la primera formulació dels quals la trobem en la Constitució de Filadèlfia del 1787). La primera combina les formes deliberatives (debat en l'àgora) amb l'exercici directe de la sobirania popular (format assembleari), mentre que la segona proposa un conjunt de procediments per determinar les majories governants (agregant vots) i trasllada la capacitat de decisió a les elits polítiques triades (els representants).

Avui assistim a una profunda crisi en la democràcia dels moderns, distanciada i incomprendible per a la majoria de la ciutadania. Una situació que, no obstant això, no ens hauria de traslladar automàticament a una simple reivindicació de la democràcia dels antics, sinó a una adequada combinació dels diversos models democràtics; és a dir, hauríem de ser capaços de millorar l'exercici de la representació, d'introduir moments de participació directa i, també, de generar processos de debat vinculats als processos de decisió. Tots aquests aspectes apareixen, en major o menor mesura, en els continguts del document *Ciutadania i Qualitat Democràtica*.

La política

En tercer lloc, la "convivència democràtica" que es proposa en aquest llibre no només depèn d'aprofundir en les pròpies formes democràti-

ques, sinó també en la recuperació del crèdit de la política. En el debat sobre la Democràcia, ens hem detingut freqüentment en els seus adjectius (directa, representativa, elitista, popular, agregativa, deliberativa, participativa, etc.), però ens hem oblidat que el terme *democràtica* també és adjectiu d'un substantiu: de la política. Allò que és democràtic és la política o, expressant-ho d'una altra manera, la democràcia queda òrfena d'objecte quan desapareix la política. No podem reforçar, en conseqüència, la qualitat de la democràcia sense abans recuperar la dignitat de la política.

El problema, no obstant això, apareix quan, en un context com l'actual, ens plantejem com rescatem la democràcia del naufragi en el qual es troba. Del greu naufragi en el qual sembla irremediament atrapada. No existeixen receptes clares sobre aquest tema, encara que en els debats que han il·luminat aquest text apareixen algunes idees interessants. N'assenyalo dues: d'una banda, la recuperació de la política passaria per recuperar l'equilibri entre la seva accepció maquiavèlica (accedir al poder i exercir-lo) i la seva accepció platònica (perseguir determinats ideals i valors). Bona part del descrèdit de la política actual es deu tant a l'excés de maquiavel·lisme com a l'absència de platonisme. La ciutadania, per recuperar la confiança, reclama una política que s'articuli al voltant d'un projecte moral i que ens permeti somiar que un món millor és possible.

Si la política no es mou en aquesta direcció i es limita a moviments tàctics per accedir al poder, seguirem sense un objecte digne de ser democratitzat.

D'altra banda, per recuperar la política hem de lluitar contra la colonització de l'economia i recuperar el seu sentit original. La política ni pot ni ha de dedicar-se a maximitzar la satisfacció dels seus usuaris-consumidors, sinó que pot i ha de promoure projectes col·lectius per als seus ciutadans. La primera opció obliga la política a prometre l'impossible: satisfer totes les expectatives, fins i tot, quan són contradictòries entre elles. I el resultat de plantejar-se una missió impossible és, primer, el seu fracàs i, seguidament, el seu descrèdit. La segona opció, en canvi, obliga la política a definir un projecte i a prioritzar entre diferents opcions. Segur que no satisfà totes les expectatives individuals, però compleix amb la seva obligació de definir i perseguir un determinat model de convivència col·lectiva. La política no hauria de ser simplement un teló de fons neutre en el qual cadascun de nosaltres persegueix els seus somnis individuals, sinó l'escenari en el qual conjuntament construïm els nostres somnis col·lectius.

Pacte per la qualitat democràtica

En definitiva, pensar en termes de ciutadania, enfortir la democràcia i recuperar la política són tres dels eixos que articulen aquest treball.

Tres eixos que no eliminen les incerteses del futur, però que ens permeten traçar el camí per abordar-les. No existeixen solucions miraculoses, però estem convençuts que les sortides a l'actual situació de crisi no seran individuals, sinó col·lectives, no seran econòmiques, sinó polítiques. En definitiva, serà la política, protagonitzada per una ciutadania democràticament activa, la que ens permetrà recuperar la senda del progrés i el benestar.

D'aquí la importància de l'última proposta que trobem en el text: el Pacte per la Qualitat Democràtica. Un Pacte que es considera necessari, important i urgent. Necessari perquè compartim un preocupant diagnòstic sobre la salut de la nostra societat i sobre la qualitat de les seves institucions. Important perquè aquesta crisi no és simplement formal, sinó que es relaciona estretament amb la consolidació d'una societat més pobra i creixentment desigual. I urgent perquè la intensitat dels problemes no permet més dilacions.

Un pacte que ha d'entendre's com una conjura de tots a favor de la democràcia i en contra d'una societat cada vegada més desequilibrada. Un pacte que ens permeti entendre que la base de la democràcia és la igual dignitat de totes les persones i que la recuperació de la política passa per dotar-la d'un nou sentit ètic. Em permeto finalitzar aquest pròleg amb unes paraules que va pronunciar Josep M. Vallès en l'acte d'inauguració del curs acadèmic 2011-2012 de la UAB. Unes paraules en les quals reivindicava aquella ciutadania, aquella demo-

cràcia i aquella política que, al meu entendre, impregna els continguts d'aquest text:

“Algú pot pensar que em deixo portar per una deriva moralitzadora. Té raó. Però no és una deriva gens original. És totalment consistent amb una idea de la política que ve de molt lluny i que ha sustentat la millor tradició democràtica. És la concepció que no pot deslligar la política de l'ètica. És la idea que la plena realització moral de la persona només és possible en la comunitat. L'esforç —la virtut necessària— per aconseguir aquesta realització és inseparable del compromís amb la comunitat. D'una comunitat política —d'una polis— que no sorgeix perquè els humans necessiten viure junts, sinó que viuen junts perquè necessiten viure bé, és a dir, viure feliçment. La fi de la ciutat —de la política democràtica— és poder decidir què és bo i què és just. I d'aquesta manera poder compartir una vida digna de ser viscuda.”

Facultat de Filosofia
i Ciències de l'Educació

Debat territorial Comunitat Valenciana: celebrat l'1 d'abril del 2014
a la Facultat de Pedagogia i Educació Social de la Universitat de València

Idees força del debat

1 La persona, al centre

Tot es pot comprar. Bé comú? No, gràcies

És necessari posar la persona —totes les persones i tota la persona— al centre de les decisions polítiques, econòmiques i socials.

“Hem viscut uns temps en els quals s’ha imposat la idea que tot es pot comprar. I quan s’ha imposat aquesta idea, immediatament després ha aparegut l’augment de la desigualtat (el que té més pot comprar més); la corrupció (si tot es pot comprar, s’acaba comprant allò que semblava que no es podia comprar); la creença que l’interès econòmic és l’únic criteri de comportament dels ciutadans, i la convicció que aquest ciutadà portador d’interès econòmic —homo economicus— és un ciutadà autosuficient que no necessita els altres..., amb el que això comporta de destrucció de la idea d’espai comú i de responsabilitats compartides.”⁽¹⁾

Avui la política no mana. És el mercat qui imposa les regles de joc fonamentals.

En aquest escenari, cada vegada són més les veus que exigeixen que les persones siguin el centre de la societat a l’espai del comú. L’objectiu de la política no ha de ser la prima de risc, el dèficit, la inflació..., sinó la qualitat de vida de les persones i les seves comunitats i el desenvolupament i aplicació dels drets humans. Perquè l’economia o és per a les persones o és injusta i exclouent.

⁽¹⁾ Josep Ramoneda. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d’octubre del 2013.

Aquest és el punt de partida indiscutible i innegociable del procés de regeneració democràtica i de recreació de la POLÍTICA —amb majúscules— en el qual se situa aquest document sobre Ciutadania i Qualitat Democràtica. Sense això, tot el següent neix mort o molt afeblit.

La veritable mesura de la qualitat democràtica del nostre model social de convivència i desenvolupament està en la intensitat en què posem la persona (en el seu sentit més integral i transversal) i la comunitat com a centre i eix fonamental de tot: política, economia, ecologia, lleis...

Els debats —virtuals i presencials— que s'han centrat en aquesta temàtica han generat interrogants i preguntes molt directes que no podem defugir.

Perquè, ¿pot comprar-se tot? Política versus Mercat: ¿qui governa? Qui té el poder i qui decideix? On està el centre de les polítiques europees actuals, en les persones o en les xifres macroeconòmiques? Com podem enfortir la primacia de la persona i la política, entesa com l'espai del comú, en la presa de decisions, en l'acció de governar? Ens queda l'esperança de l'aprenentatge després de tant de dolor? Per què no aprenem i tornem a recaure en el mateix?

El nostre relat de la crisi, enfront del “relat oficial”

Transcrivim literalment algunes idees i paraules d'Iñaki Gabilondo en el Ple del Consell Assessor de la Fundación Esplai a què ens hem referit anteriorment i que fem pròpies, ja que descriuen el que ell —i nosaltres— pensa que és el veritable relat de la crisi que patim, enfront del “relat oficial”.

“La crisi, per mi, no és un accident en l'aventura de tot el que estem vivint; ni és una circumstància derivada de la voracitat d'alguns en l'escenari de les circumstàncies que es van trobar. La crisi ha procedit de les pròpies entranyes d'un sistema que s'havia autoalimentat quan s'havia posat en circulació diners i més diners, deixant-ho a la pròpia força i aixecant tots els dics de contenció que poguéssim tenir. Els diners es va emancipar absolutament, i en van deixar anar les amarres com a

resultat d'un pensament polític que, després de la caiguda del mur de Berlín i impulsat absolutament per Reagan i Thatcher, ho va inundar absolutament tot.

Un pensament desbocat —el pensament ultraliberal— ha convertit el ciutadà en consumidor i ha provocat un descontrol que ho ha inundat tot i ho ha convertit en un autèntic fangar. Ha sepultat valors, estructures, mecanismes de coordinació, enganxalls de subjecció històrica..., i, quan les aigües han baixat una mica, s'ha tornat a reconstruir en una direcció molt similar i amb molts petits elements de correcció.

Què passa llavors en la societat? Doncs, que el primer que descobreix és que la democràcia està subordinada als poders financers. I això ho diem cada dia almenys set vegades. És impressionant que diguem això amb la naturalitat i amb la freqüència amb què ho diem, sense que notem que estem dient una cosa tan radicalment condemnada a obligar-nos a mirar les coses d'una determinada manera.

És com si el papa sortís a la finestra del Vaticà a dir que Déu no existeix i, tres setmanes després d'haver dit això, tot continués igual que abans. Hauria estat molt revelador.

La democràcia apareix absolutament subordinada als poders financers i la política no ha estat capaç de reaccionar, per la qual cosa els ciutadans s'han sentit desvalguts, completament descol·locats i, a més, irritats, perquè se'ls ha acusat de tenir part de responsabilitat en això. Una de les frases més provocadores que he sentit en aquests últims temps ha estat aquesta de "heu viscut per sobre de les vostres possibilitats." Ningú no ha viscut per sobre de les seves possibilitats! Tots hem viscut en les possibilitats que ens van ser donades per viure així, perquè, per viure així, s'estava practicant el joc que s'estava practicant!⁽²⁾

És perversa la idea transmesa que l'origen de la crisi no només ha estat en el fet de viure per sobre de les nostres possibilitats, sinó, de manera més particular, en l'excés de despesa pública, fins i tot, del malbaratament, volent justificar així, posteriorment, la retallada de l'Estat del benestar!

⁽²⁾ **Iñaki Gabilondo.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

“Rumb a l’home” és la via de sortida

En un altre moment de la seva intervenció, Gabilondo es pregunta en alt si existeix alguna sortida real d’aquesta situació, fent-se ressò d’un sentiment col·lectiu que creia que havia de passar alguna cosa extraordinàriament important per remeiar aquest “feix de crisi” que estàvem vivint. *“Era un tren que anava cap al precipici, que va descarrilar i que el que es va fer després va ser tornar-ho a col·locar en les mateixes vies... perquè en el futur segueixi anant pel mateix camí pel qual anava abans, o sigui, camí del mateix precipici”.*⁽²⁾ Aquesta no és la sortida! Aquest és el mateix error!

Enfront d’aquest enorme error repetit, Gabilondo presenta la pista segura per la qual han de discórrer les coses. *“Hi ha alguna sortida? Sí, crec que l’única sortida està rumb a l’home. Sé que no és més que una frase —“rumb a l’home”—, però em resulta molt aclaridora enfront de l’evidència d’aquest pensament que ha col·locat tot sota el domini imperial dels diners i dels grans poders financers. Crec que la persona i la seva comunitat han de tornar a ocupar el lloc central de la vida.*

Només hi ha dues possibilitats: o tens diners i busques persones per fer més diners, o tens persones i busques diners perquè els vagi millor a les persones. En el nostre cas, tot s’ha distorsionat i s’ha col·locat en el lloc on no hauria d’estar.

Sorgiran, sens dubte, nous elements procedents del pensament, de la filosofia, dels moviments socials, dels mateixos moviments polítics..., capaços de superar aquesta crisi i de construir un nou rumb, un nou horitzó que recol·loqui les coses i que no tindrà avenir si no col·loca l’home al centre, en contraposició a la situació actual en la qual segueix col·locat com a consumidor i com a deutor, sabent que el que mana és el creditor; i el deutor no és res ni ningú.

“Rumb a l’home” és una pista segura. I, quan dic “rumb a l’home”, no vull dir fora dels circuits polítics. No, no, no, en absolut. Crec que hem de pressionar la política perquè no abandoni ni un centímetre el terreny on l’home juga la batalla dels seus drets socials. Tenim tot el dret del món per exigir a la política i al mercat aquesta nova mirada i que se’ls examini des de l’escenari d’aquesta nova mirada.

La política ha d’estar, en primer lloc, al servei del bé comú, ha de concentrar-se en la resolució dels problemes reals de les persones (l’accés al treball, a l’educació, a la sanitat, a l’habitatge, a

⁽²⁾ Iñaki Gabilondo. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d’octubre del 2013.

la seguretat, etc). La gestió dels processos macroeconòmics —el PIB, la prima de risc, el dèficit públic... — ha d'estar enfocada a la millora de les condicions vitals de les persones, els col·lectius i les seves comunitats.

La política ha d'estar, en segon lloc, al servei de la igualtat. Si la política vol recuperar un espai propi de decisió, ha de ser l'instrument que faci convergir els interessos econòmics amb els interessos dels ciutadans. I això no és el que actualment es percep.”⁽²⁾

Sabem que darrere la defensa i l'execució d'una política al servei de la igualtat i d'una major justícia social, hi ha una clara “lluita” d'interessos contraposats. Enfront dels quals defensen el desenvolupament de **tota** la persona i **totes** les persones, se situen les polítiques que identifiquen qualitat de vida amb quantitat de consum o creixement econòmic amb desenvolupament integral. És un pols permanent i, en aquesta tensió, enfront del domini i la imposició del macroeconòmic avui, creix, a poc a poc, la força de la ciutadania que reivindica gestionar el comú d'una altra manera, amb altres beneficiaris, amb els costos més repartits i els assoliments més igualats.

Situar “la mirada ètica” al centre dels debats sobre la gestió del bé comú

Enfortir la primacia de les persones i la política és resituar la reflexió ètica al centre dels debats, sabent que, quan parlem aquí de l’“enfocament ètic” en la gestió del bé comú, no ens referim a cap credo, sinó a alguna cosa tan profundament humana com *“l'anhel d'una vida bona i digna amb els altres i per als altres en institucions justes.”⁽³⁾* Per tant, l'enfocament ètic de la política i de la gestió del comú ha de ser un plantejament finalista i estratègic que possibiliti clarament el desenvolupament dels projectes vitals individualment i col·lectivament, i que busqui també i, sobretot, que aquesta felicitat pugui produir-se en contextos de justícia.

Hi ha paraules que gairebé mai no s'utilitzen en el llenguatge de la política i dels polítics. Per exemple, felicitat, sensibilitat, emoció, sentiment, goig... No obstant això, només la sensibilitat pot anar

---

⁽²⁾ **Iñaki Gabilondo.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

⁽³⁾ **Debat territorial Madrid.** Fundación Encuentro. Madrid, 8 d'abril del 2014.

més enllà del raonable i convertir això raonable en alguna cosa vital; i només l'emoció pot trencar el silenci del pensament imposat actualment per l'afany consumista, la por del que és nou i del futur, la negació absurda del passat i de la memòria històrica, el sotsobre davant la incertesa i la indefensió que provoquen els canvis.

Si en la vida quotidiana tenim —o hauríem de tenir— absolutament incorporada la incertesa com un component de la nostra pròpia realitat individual, ¿per què la incertesa no té cap cabuda en la vida col·lectiva, en la política, en la gestió del comuna? És que deixem de ser persones normals quan ens convertim en ciutadans, en subjectes que viuen amb uns altres?

Si el sistema ho converteix tot en objectes —una hipoteca no satisfeta, un vell no productiu, un malalt massa costós, un immigrant que incrementa el dèficit, un aturat que porta temps sense treballar i produir, un exprès que no sap adaptar-se a la seva nova situació de llibertat...—, l'ètica, la sensibilitat i la capacitat de sentir amb els altres i pels altres retorna al seu lloc les persones. I el seu lloc i espai propi és el centre de la vida.

Sabem que recuperar l'ètica en el context en el qual ens trobem és alguna cosa especialment difícil i complicat. A més, sembla quelcom intangible i molt difícil de materialitzar en propostes concretes. Però ho entenguem o no, ens agradi o no ens agradi, sapiguem o no sapiguem fer-ho... o recuperem una visió ètica de la política i de la convivència democràtica o bé estarem llaurant el mar.

Posar la persona —totes les persones i tota la persona— al centre de la vida i de les decisions polítiques, econòmiques i socials és recuperar la mirada ètica en la gestió del comú. O la política és ètica, ideals i valors o és un escenari dual de lluita de poders on sempre seguirà havent-hi vencedors i vençuts, pobres i rics, gent que es preocupa per no engreixar-se, mentre uns altres només poden preocupar-se per no morir de gana, dominadors i dominats.

Aquestes reflexions sobre la necessitat de situar “la mirada ètica” al centre dels debats sobre la gestió del bé comú ens remet també a l'últim capítol d'aquesta publicació, on, de manera més precisa, parlem d'algunes actituds vitals especialment necessàries per construir la convivència democràtica.

Una nova ètica cívica en la base d'una nova economia

L'ètica ha de ser un element clau en les relacions de treball i en els intercanvis econòmics, perquè partim del supòsit que la recessió i la crisi global que suportem és el resultat de fallades morals massives i acumulades durant molt de temps. L'ètica ha de ser un element clau per prevenir que la nostra situació actual torni a repetir-se.

Un nou raonament ètic i una nova moral cívica augmentaran l'audàcia de la societat per crear nous models econòmics. Un sistema econòmic basat en una nova ètica i en nous valors morals donaria lloc a una distribució més justa dels ingressos i la riquesa, i això permetria un millor funcionament de la democràcia per a les persones, les institucions i les pròpies empreses. La falta d'ètica cívica i política és letal per al desenvolupament.

Encara que ja sabem que les persones amb ètica, les entitats i les empreses no ho tenen fàcil. Sabem que l'ètica s'interposa moltes vegades en el camí de les "gangues lucratives" i que moltes vegades es considera un obstacle per al desenvolupament. Sabem també que, com no augmenti la participació i la pressió de la societat, la gent immoral, els mafiosos, els corruptes i els grups d'interès mai no adaptaran estàndards ètics en la seva organització i funcionament comercial i econòmic.

Encara que sigui molt difícil d'aconseguir, cal crear mesures per a l'ètica. Aquest és un nou desafiament.

Acabem aquest apartat amb una altra reflexió d'Iñaki Gabilondo: *"Avui se'ns plantegen preguntes d'una enorme magnitud que no som capaços de respondre. Però el que sí és cert és que hem d'estar preparats per a una transformació d'extraordinària importància que s'està produint ja i que es produirà encara amb més velocitat. És, avui i ara, el moment de reafirmar conviccions: conviccions en l'home, en la persona, en els drets de l'home, en els drets dels altres, en els drets dels col·lectius, en el valor de les coses ben fetes, en el respecte a la vida... perquè un matí ens trobarem, en el parpelleig número vuit, que l'aigua es converteix en un problema pel qual hem hagut d'entrar en un conflicte mundial. I els animals i les llavors i el medi ambient i els aliments... Tot està canviant molt i això no ha de portar-nos a la malenconia ni a l'exhibició. Hem de seguir participant en les accions col·lectives. Lluitant perquè la política adquireixi més sensibilitat i sigui capaç d'afrontar el tros de tram de la història que ens ha tocat viure amb sinceritat, amb honradesa, amb ètica i mirant de no prendre'ns a benefici d'inventari els corrents que ens arriben dels canals de fora de l'ortodòxia.*

Parlant d'això de l'ètica, crec molt en els moviments socials, perquè anuncien temps esperançadors, perquè defensen valors que són absolutament interessants per al futur i perquè evocuen i posen sobre la taula pensaments referits a la persona i el seu valor, la seva dignitat, el respecte als seus drets... Molts d'aquests valors són destrossats davant dels nostres ulls, però crec que hem de seguir barallant-nos contra això, encara que ens falti perspectiva... perquè aquesta lluita constitueix en si mateixa una formidable aportació a la seva realització i prevalença.”⁽⁴⁾

⁽⁴⁾ **Iñaki Gabilondo.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

Propostes:

Nous indicadors per mesurar la qualitat de vida de les comunitats

Una de les propostes que van sorgir al debat territorial de València ⁽⁵⁾ té a veure amb els indicadors que ens serveixen per mesurar de quina manera la societat avança cap a una bona direcció.

Actualment, els indicadors macroeconòmics clàssics (PIB, prima de risc, dèficit públic...) són els únics indicadors oficials que mesuren la realitat de la vida dels ciutadans i, per tant, constitueixen els paràmetres pels quals es guien les decisions dels governs.

Són indicadors unidimensionals i quantitius, que demostren la identificació que es dona en el nostre model social entre “qualitat de vida” i “quantitat de consum o producció”.

Seria necessari substituir aquests indicadors o, almenys, complementar-los amb uns altres que mesuressin, per exemple, la qualitat de l'ocupació, els índexs de desenvolupament integral de la comunitat, els índexs de democràcia inclusiva de la nostra ciutat, els “índexs de felicitat bruta” de la gent, els índexs de “massa corporal comunitària”, la “renda ètica per càpita”, la creativitat en l'autoorganització de la vida...

⁽⁵⁾ Debat territorial València. Facultat de Pedagogia i Educació Social Univ. de València, 1 d'abril del 2014.

La idea de situar la persona al centre comporta la prioritat de situar els drets i les necessitats dels més vulnerables com a punt de partida i eix fonamental de les polítiques públiques

No es tracta de “cafè igual per a tots”. Es tracta de gestionar els recursos des d’una planificada discriminació positiva a favor dels que més ho necessiten i que tenen més perill d’exclusió. I això com a prioritat. En tots els camps i per a tots els sectors socials. De l’exclusió a la inclusió. Per això estan les polítiques públiques.

Enfront d’un capitalisme de compassió que intenta posar remei benèficament a la injustícia que, d’altra banda, manté i potencia, les polítiques veritablement democràtiques posen el zoom i la mirada en els qui estan més allunyats i viuen instal·lats en la precarietat, intentant oferir-los oportunitats, recursos i suports que ells sàpiguen i puguin aprofitar.

En la mesura que així ho facin, seran una garantia de posar la persona al centre i serviran al conjunt de les persones.

2 Reivindicació de la política

O salvem la política o ens n'anem en orris

És necessari reivindicar la política com a timó i instrument per marcar l'orientació de les decisions que concernen la societat i com a defensa dels drets de tots, especialment, dels més vulnerables, enfront del poder financer i de les elits

Tots sentim i sofrim el descrèdit de la política (percebuda actualment com a exercici del poder que es fa a esquena de la ciutadania i on les grans decisions es prenen en espais supranacionals, amb l'objectiu de preservar els interessos dels poders financers) i el desprestigi dels polítics (corrupció, incompetència, supeditació als interessos i poders econòmics, partitocràcia, corporativisme, privilegis). La política, com a exercici institucional, ha passat a estar en el rànquing dels principals problemes per als ciutadans, i això és molt greu.

Hi ha una sensació col·lectiva de desconfiança, desresponsabilització, desafecció, desmobilització... Hi ha una notable sensació d'impotència.

El problema és que "l'odi" a la política no es produeix només al nostre país, sinó que s'estén a altres democràcies. I, a més, en el paquet que es tira a la foguera, s'inclou freqüentment la democràcia mateixa, cada vegada més desacreditada, almenys en les seves formes institucionals dominants. Davant el creixement de les desigualtats, la polarització i la falta de cohesió social, som testimonis de l'aparició de moviments antidemocràtics que reclamen canvis de fons en una direcció inacceptable. I això és una bomba de profunditat per al funcionament de la democràcia.

Cal retornar la credibilitat a la política. I tots sabem que, si ens quedem sense ella, ens quedem

definitivament sense cap instrument de defensa enfront de l'hegemonia del poder econòmic. Per tant, o salvem la política o ens n'anem en orris.

La raó estructural més important d'una democràcia malalta és la imatge d'inutilitat de la política i els polítics, no només pels greus problemes concrets que arrosseguem actualment en l'exercici diari de la política, sinó també, i sobretot, *“perquè l'actual globalització econòmica i la gestió d'aquesta globalització ha buidat de contingut la democràcia. Per això, és imprescindible que la política torni a manar sobre l'economia, per expulsar la percepció que no serveix per res.”*⁽⁶⁾

Quim Brugué, en un article titulat “La política com a decepció”⁽⁷⁾, escrivia aquest paràgraf: *“Malgrat el seu creixent descrèdit, alguns encara defensen la necessitat de la política. Sobretot, quan la definim com aquella activitat que ens hauria de permetre gestionar els conflictes del present (creixents) i construir els projectes per al futur (cada vegada més incert). Aquesta defensa, no obstant això, no oculta la urgent necessitat de regenerar-la.”*

I, en una altra intervenció, Quim Brugué també afirmava: *“Si alguna cosa saben els que han estudiat històricament la democràcia és que aquesta no és capaç de suportar determinats nivells de desigualtat; per tant, si aquests s'extremen, és natural que la democràcia i les seves costures comencin a sofrir. Avui tenim, d'una banda, una política i una democràcia molt desacreditades i, d'altra banda, una realitat de país que el que més necessita és... POLÍTICA I DEMOCRÀCIA.*

Ens trobem amb la paradoxa que, quan més necessitem d'elles, menys disponibles les tenim, perquè estan tan danyades que no aconsegueixen fer el paper que haurien de desplegar.”⁽⁸⁾

Reivindiquem la política en global perquè sabem que, definitivament, l'economia, la ciència i la tecnologia, la seguretat i la delinqüència, la sanitat i la lluita contra les malalties, etc., són ja globals i només poden ser abordades a escala mundial.

Però la reivindiquem, també, en l'àmbit local, perquè és en el nostre entorn més immediat on ens

⁽⁶⁾ Joan Saura. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

⁽⁷⁾ Quim Brugué. “La política com a decepció”. El Punt Avui, 10 de juny del 2014.

⁽⁸⁾ Quim Brugué. Debat territorial Catalunya. Palau Macaya. Barcelona, 4 de febrer del 2014.

juguem dia a dia la qualitat de la nostra vida democràtica, i perquè un ciutadà amb consciència de ciutadania global no és un marcià, sinó que viu intensament també la seva identitat local, preocupant-se no només dels seus assumptes propis, sinó també, i d'una manera molt intensa, dels assumptes de la seva comunitat i del seu entorn.

Qüestions importants que han sortit en els debats relacionades amb aquesta temàtica:

Si la legitimitat democràtica radica en la ciutadania, quin ha de ser, en aquest moment, el seu paper per aconseguir que la política torni a ser el timó de la vida col·lectiva que està cridada a ser? Com ha de ser la pressió ciutadana per aconseguir això? Quins passos fonamentals han de fer-se?

Recuperar el seu significat

Segur que poden millorar-se i han de millorar-se els procediments i les maneres de fer i gestionar la política. De fet, *“una de les expressions més visibles que la nostra democràcia està malalta és la incapacitat d'“escolta’ i ‘resposta’ de la política institucional davant el que demana la ciutadania de manera massiva, clara i pacífica.”*⁽⁹⁾

Però el repte més urgent i ineludible que té la política avui al nostre país i en el nostre context és el de recuperar el seu significat més propi i el seu sentit més autèntic.

En l'antiguitat, la política tenia a veure amb l'ètica, amb els valors, amb els ideals, amb la cerca col·lectiva de les solucions. Ara, al segle XXI i en el tercer mil·lenni, la política s'ha convertit en pragmatisme, en elitista joc de poders, a estar enfangats i, des d'aquí, pretendre tirar endavant aquest exercici diari de poder.

⁽⁹⁾ **Carles Barba.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

En aquest escenari, què cal fer perquè la política recuperi el seu significat més propi? Proposem cinc passos fonamentals:

Recuperem els valors de la política i la seva capacitat per imaginar i somiar escenaris de futur

És lícit accedir al poder, exercir-lo i, des d'aquí, voler transformar la societat. Però necessitem recordar-nos, amb oportunitat o sense aquesta, que *el poder no és la finalitat*, que el partit, la institució o el càrrec no són la finalitat, sinó l'instrument per aconseguir aquesta transformació social i aquesta millora de la vida de tots que necessitem i a la qual ens referim.

Perquè, ¿què és el que ha ocorregut al nostre país en els últims vint anys? Doncs, que molts responsables polítics, de tant estar enfangats en l'exercici de la política en, des de i per mantenir-se en el poder, han aconseguit que siguin moltíssims els ciutadans que perceben que, en aquest format dominant, la política s'ha convertit en alguna cosa tòxica, en un ring on permanentment es barallen i se senten ovacionats per alçar-se alternativament davant el seu públic amb la medalla de vencedors.

Hi ha una xarxa i una malla tan densa i opaca de grups d'interès, poders i institucions que filtren les demandes dels ciutadans que, quan aquestes arriben als governants, o és massa tard o ho fan d'una forma domesticada i exageradament "light". Per això, quan els ciutadans miren cap amunt i veuen que la malla no els deixa veure gens o gairebé gens, fan seu l'eslògan "que no, que no, que no ens representen".

Recorrem a l'experiència històrica. Recuperem la democràcia amb nous ingredients de democràcia directa i amb millores en els mecanismes d'intermediació i democràcia representativa. Però, sobretot, no oblidem el que és bàsic i elemental: la política o la gestió del comú és o ha de ser un servei a la comunitat en l'esforç conjunt de tots per millorar, com dèiem en el capítol anterior, la vida de totes les persones i de tota la persona. L'escenari de la política és la comunitat, no és cap món a part.

Evitem parlar de política i d'economia com si parléssim de comptabilitat

L'economia i la lògica econòmica en el nostre model capitalista tenen com a objectiu fonamental satisfer demandes particulars i intentar que els individus guanyin al més possible en el menor temps. Dit d'una altra manera, que es moguin seguint criteris exclusivament centrats en el seu propi interès i que aconseguixin així al màxim de benefici econòmic personal. Per això, es diu com un mantra quasireligiós que “el client sempre té raó”.

Per contra, la política i la lògica política mai no poden dirigir-se a satisfer les demandes particulars, sinó a resoldre amb intel·ligència els conflictes entre interessos i valors legítimament diversos que apareixen contínuament en gestionar el comú, el col·lectiu, el social.

Però, ¿què és el que està passant al nostre país i en el nostre entorn? Doncs, que la lògica econòmica ha vençut per golejada una lògica política que ha convertit els seus ciutadans en clients, i que pensa que, per ser eficaç i eficient, ha de maximitzar la satisfacció de “els seus ciutadans/clients”.

“Jo crec que aquí, la política, s'ha fet una espècie de parany a si mateixa i ha acabat, fins i tot, cavant la seva pròpia tomba. Perquè una POLÍTICA amb lletres majúscules té l'obligació de decebre els ciutadans. La política existeix perquè un vol anar per aquest costat i l'altre vol anar per aquell, i els dos ho volen legítimament. I, per tant, quan un li diu al que vol anar cap aquí i al que vol anar cap a allí que no pateixin i que maximitzarem les satisfaccions de tots dos i anirem en ambdues direccions..., doncs, no s'acaba anant a cap part, perquè aquelles promeses que es van fer per satisfer les expectatives dels ciutadans/clients s'han convertit ara en mentides que acaben sent pedres contra la seva pròpia teulada.”⁽¹⁰⁾

Per això, el bon govern ha de buscar sempre espais d'equilibri entre drets, valors i interessos diversos, sense exigir a la política que prometi el que sabem que és impossible complir. *“Avui hem impregnat la política de blanc o negre, considerant els equilibris com a traïcions i els grisos com a excuses de mal pagador. Avui exigim a la política que ens digui Sí a tot.”⁽¹⁰⁾*

⁽¹⁰⁾ **Quim Brugué.** Debat territorial Catalunya. Palau Macaya. Barcelona, 4 de febrer del 2014.

El naixement de la política en l'antiga Grècia mai no va venir acompanyat de la idea “no es preocupi, nosaltres li resoldrem els seus problemes”. Més aviat de la idea de trobar punts d'equilibri, ser capaços de col·locar les nostres capacitats enfront dels nostres problemes, tenir talent i intel·ligència per cedir i, per tant, estar preparats per assumir una certa frustració, per moure'ns amb soltesa en l'escenari de les diferències...

Tan important com que la política recuperi els seus valors és que, alhora, assumeixi els seus propis límits.

Quin és l'objectiu fonamental de la política? Que les persones realitzin un projecte de vida autònom i que la creació de la comunitat sigui resultat d'un procés participatiu

Perquè difícilment pot construir la comunitat si les persones no tenen un projecte de vida autònom i definit.

Una vegada li van preguntar a Pèricles quins eren els requisits més importants perquè una persona que s'atrevis a prendre la paraula en l'Assemblea fos veritablement creïble. I aquest important i influent polític, orador i estratèga atenès que va brillar en l'edat d'or de la ciutat va respondre: “la seva qualitat personal, la seva conducta recta i irreprotxable davant la comunitat, i el fet de ser immune davant la corrupció”. En el fons, Pèricles estava dient que la democràcia està indissociablement unida al sentit d'identitat i pertinença de tots i cadascun de nosaltres a la nostra comunitat, i al compromís de tots i cadascun de nosaltres en el bé comú que compartim. Això és, ni més ni menys, el que col·lectivament hem determinat a anomenar **convivència cívica**.

Avui, amb un llenguatge més actualitzat, parlariem de “*la vocació comunitària, de la crida a construir junts la comunitat, del compromís per un projecte col·lectiu en la cerca d'una major i millor qualitat de vida en l'experiència quotidiana de tots, que va guanyant terreny des de la petita comunitat fins a instàncies cada vegada de més envergadura i dimensió.*”⁽¹⁾

⁽¹⁾ **Salvador Carrasco**. Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

Això és fonamental: l'acció política de qualsevol ciutadà, i més encara, dels qui s'hi dediquen exclusivament, neix o ha de néixer de la voluntat de voler fer junts i construir amb uns altres un projecte col·lectiu, el qual podrà fer-se realitat en la participació i des de la participació activa de molts, units en una obstinació comuna.

El veritable punt de partida de l'acció política, o sigui, de la construcció de la comunitat és una estratègia compartida i intel·ligentment organitzada de resistència col·lectiva, de capacitat d'afrontar junts les adversitats, de diàleg i consens col·lectiu per construir projectes de futur.

Per tant, la política no és qüestió d'homes 10 o dones 10; de superman o superwoman; de persones necessàriament dotades de poder del saber o de poder del tenir; d'ascendència o llinatge; de pertinença a una classe o casta espècie. La política, com deia Pèricles, és qüestió de ciutadans dotats d'una gran qualitat personal, de conducta recta i irreprotxable, blindats davant la corrupció... perquè han posat com a "programari vital i personal", com a horitzó de la seva vida, ser feliços col·laborant amb el fet que uns altres —el seu entorn, el món— també ho siguin.

"La participació ciutadana és un instrument d'impuls polític i de control dels nostres representants, que no pretén ser una alternativa a la democràcia representativa, sinó resituar les coses, retornant als ciutadans la veu i als polítics, la seva categoria de funcionaris públics electes per administrar totalment el que és de tots, des dels ingressos fins als serveis."⁽¹²⁾

Avui, en certa manera, l'honor de la política l'estan salvant els moviments d'aquest país que, de múltiples estils, maneres i intensitats (des del 15- M fins a les mobilitzacions socials pel dret a opinar sobre la independència de Catalunya, passant per les diferents "marees") expressen una voluntat de politització que xoca amb el discurs institucional que, freqüentment, els titlla d'"apolítics" o "antipolítics" per assenyalar aquest tipus de moviments.

⁽¹²⁾ **Nieves Dios.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

Recuperem el diàleg i el consens com l'espai i el format natural en la presa de decisions polítiques

En política, les persones i les comunitats poden entendre's i han d'entendre's i respectar-se a l'hora de contrastar els valors i les metes que volen realitzar en comú. I això només s'aconsegueix des del diàleg i el consens.

Dialogar no és parlar, parlar i parlar. No és posicionar-se com si un fos l'únic amo de la veritat; no és escoltar de mala manera i sense interès per intentar comprendre el que diu l'altre; no és interpretar l'interlocutor com algú que, a priori, no té raó, o pitjor encara, ni sap, ni entén ni coneix.

Dialogar és un procés de retrobament *“o un camí de con-versa amb un altre, tornant-se cap a ell, donant-li el rostre i la paraula, preguntant i responent.”* ⁽¹³⁾

El diàleg és paraula viva, capacitat de generar noves paraules, nous interrogants i respostes, noves idees, nous afectes... Un diàleg veritable coopera en la cerca de la realitat i en la cerca consensuada de solucions als problemes de la comunitat.

En el nostre moment actual, hi ha una enorme absència de diàleg polític, diàleg que encara no ha adquirit la solidesa que caldria. Potser —com afirma l'historiador Álvarez Junco— sigui la conseqüència de segles d'educació en el dogma i en l'exclusió del discrepant, agreujats amb els quaranta anys de franquisme. Per això, no s'ha aconseguit encara quelcom tan elemental i necessari com un Pacte per l'Educació, un Pacte per la qualitat en la gestió sanitària, un Pacte per la Dependència...

Consensuar és adoptar decisions comunes entre diversos interventors, perquè s'admeten com certes i convenients les propostes o afirmacions dels altres interlocutors.

Per tant, és fonamental abandonar la idea que el consens és el resultat últim d'un fracàs, d'una feblesa o d'una contesa en la qual hi ha vencedors i vençuts. Cal abandonar la sospita que, si s'arriba a un consens, cal fer-ho perquè es paga el preu d'empobrir la nostra percepció de la realitat o de ser menys convincents que els altres.

⁽¹³⁾ José Mª Martín Patino. Debat territorial Madrid. Fundación Encuentro. Madrid, 8 d'abril del 2014.

El consens no és el territori de la desraó o de la raó més fràgil. No. El consens és suma i multiplicació, no resta o divisió. Martín Patino continuava: *“El consens és fruit de dos o més pensaments fosos que expressen la realitat amb molta més riquesa de coneixements per ambdues parts.”*

Tal com es desenvolupa més extensament en el capítol 7, la cultura democràtica troba la seva força i el seu desenvolupament en la capacitat de diàleg i consens que aconseguim els ciutadans, les comunitats, les institucions i els governs. La mesura de la cultura democràtica d'una comunitat és la mesura del seu nivell de capacitat de diàleg i consens.

Combatem tota la corrupció, no només de la política

El descrèdit de la política ha vingut, en gran manera, per la corrupció que s'ha anat estenent i que apareix cada setmana amb nous relats a les primeres pàgines de tots els diaris. Estem tan escandalitzats i sorpresos de la magnitud que ha pres aquesta qüestió en l'escena política que, en les últimes enquestes del CIS, la corrupció i el frau dels partits i els seus quadres de govern són els aspectes que més preocupen els ciutadans espanyols, juntament amb l'atur i la situació econòmica global.

La corrupció és de tal calibre al nostre país que s'ha convertit en “sistèmica” i, per tant, si no es canvia aquest sistema, no s'hi posarà fi. Perquè el que tenim davant dels nostres ulls no és una sèrie continuada de comportaments individuals il·legals o immorals, sinó un sistema que, per defecte en el seu funcionament o per la pròpia normativa per la qual es regeix, afavoreix i genera corrupció. I això té a veure amb moltes coses com el finançament de les hisendes municipals i autonòmiques, les lleis del sòl, el sistema de llistes electorals, el poder de la cúpula dels partits, la forma de finançament dels sindicats, els defectes de funcionament de les administracions públiques en la seva lluita contra el frau, la lentitud de la justícia, l'enginyeria jurídica que utilitzen els corruptes, la complicitat dels mitjans de comunicació, etc.

La quantitat i l'extensió d'aquest fenomen al nostre país i, d'altra banda, la tolerància i la justificació com a “comportament intel·ligent i plausible” que tenen molts ciutadans sobre el seu propi frau domèstic, individual i familiar... demostren que ens trobem encara en l'etapa de l'acne juvenil en la construcció de la nostra democràcia. Per tant, combatem tota la corrupció, no solament la política. La de les grans corporacions, la dels personatges famosos i la dels ciutadans anònims que recorren al frau legal i ètic per justificar i explicar les seves corrupteles. És un tema de consciència i ètica cívica.

Ja sabem que Espanya no és un cas aïllat i que, de fet, la comissària europea d'Interior, Cecilia Mallmstrom, ha advertit que “les tres quartes parts dels ciutadans de la Unió segueixen considerant la corrupció com un greu problema en les seves pròpies societats”, i que els resultats de la lluita contra el frau a la UE són encara “molt insuficients”.

Però l'onada de trames corruptes descobertes al nostre país en els últims anys, que ha esquitxat, fins i tot, la pròpia família real; la presència normalitzada de mecanismes il·legals i immorals en la gestió administrativa de molts poders públics i de moltes empreses; i la falta d'ètica cívica en la consciència de molts ciutadans, les seves famílies i els seus entorns..., posen de relleu la urgent necessitat de prendre dràstiques mesures que suposin una higienització institucional i democràtica posant límit a la corrupció, depurant responsabilitats en els qui tinguin aquests comportaments, restablint la credibilitat al món de la política i evitant o dificultant la comissió de nous episodis en el futur.

“Com demanes als dos partits polítics principals del panorama espanyol que van armar i van articular tot aquest sistema que facin reformisme de debò (i reformisme és “redistribució de poder”)? Com demanes a l'anomenada “casta” extractiva —expressió que utilitzo perquè està de moda, però que a mi no m'entusiasma— que ella mateixa es reformi i rectifiqui? Doncs, només hi ha una manera i és que la pressió de la ciutadania sigui molt forta, i els obligui i els faci entendre que cal canviar radicalment les coses.”⁽¹⁴⁾

La lluita contra la corrupció en la política ha de ser liderada i promoguda, sobretot, pels moviments i entitats socials que obliguin a canviar els partits i que aconseguixin que visquin incòmodes dins de les seves actuals formes d'organització i funcionament.

⁽¹⁴⁾ **Josep Ramoneda.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

Propostes:

Mesures contra la corrupció en la política

En el debat de València,⁽¹⁵⁾ van aparèixer les següents propostes de lluita contra la corrupció:

► Els ciutadans han de reivindicar que als programes electorals s'incloguin mesures concretes i clares contra la corrupció: separació real entre el poder judicial i l'executiu; major agilitat en els processos judicials; la no-prescripció dels delictes de corrupció; augment de penes; pèrdua de la representació obtinguda i expulsió dels partits dels imputats; eliminació dels aforaments i els privilegis, etc.

► Aquestes reivindicacions han de ser desenvolupades amb totes les cauteles necessàries per garantir la imparcialitat i la presumpció d'innocència i per prevenir que la fustigació judicial es converteixi en arma política. Però aquestes cauteles no han de ser obstacle per crear espais d'impunitat que acabin generant desafecció enfront dels polítics i la política.

Al costat d'aquestes mesures, unes altres tindrien com a objectiu fonamental dificultar la corrupció. Per exemple, la limitació de mandats electorals; la reivindicació de llistes obertes; la regulació de les campanyes electorals i la limitació de les despeses de campanya; la regulació del transfuguisme; la regulació en la transparència total en el finançament dels partits i les fundacions afins; la rendició de comptes pels partits, etc. Fins i tot, es planteja que han d'existir mecanismes de revocació del vot, mecanismes que permetin als electors retirar la seva confiança a electes que no estiguin complint el programa pel qual se'ls va votar.

⁽¹⁵⁾ **Debat territorial València.** Facultat Pedagogia i Educació Social UV València, 1 d'abril del 2014.

3 Frenar la desigualtat, defensar la democràcia

El millor antídoto contra la desigualtat, més i millor democràcia

És necessari reivindicar que la democràcia és incompatible amb la desigualtat d'oportunitats i que la defensa de la democràcia remet indiscutiblement a la defensa de drets humans bàsics i a la superació progressiva de la desigualtat que s'estén, a poc a poc i cada vegada més, en tots els camps.

La desigualtat és corrosiva, erosiona les relacions i els comportaments, fractura la societat.

Tots sabem que el problema social, polític, econòmic, ecològic, cultural i ètic número u del món és l'impressionant abisme de desigualtat que es manté entre ciutadans, comunitats, nacions i continents. Hem arribat a una situació tan greu que avui és una situació de risc el fet mateix de néixer per a moltes persones; i és una situació de privilegi, igualment, el fet mateix de néixer per a uns altres.

La desigualtat actual a Espanya és radicalment obscena. El 2013 el 25,1% de la població vivia en diferents condicions d'exclusió social, i cinc milions de ciutadans i ciutadanes estaven afectats per situacions d'exclusió severa en no disposar de les condicions suficients que es necessiten perquè un ésser humà visqui com a tal.

El descens mitjà de les rendes, unit a l'increment de preus experimentat en els últims anys, ha rebaixat clarament el poder adquisitiu de les llars, i ha provocat que s'incrementi considerablement el nombre de llars sense ingressos: 643.000 l'any 2012, 737.000 el 2013 i 709.000 el 2014. (*Enquesta de Població Activa 2014.*)

“Espanya es troba en el punt en què o rectifica o perd tres generacions de benestar, drets socials i democràcia, per convertir-se en una societat dual de rics i pobres.”⁽¹⁶⁾

Avui és un imperatiu que Espanya deixi de ser el segon país més desigual d'Europa i recuperi les conquestes socials aconseguides en les últimes dècades.

“Aquesta desigualtat no és gratuïta. És fruit de molts factors, i un dels fonamentals és el pas del capitalisme industrial al capitalisme financer, i del capitalisme de base nacional al capitalisme de base global... Aquesta desigualtat és, en gran manera, fruit d'opcions polítiques i ideològiques deliberades.”⁽¹⁷⁾

“Més encara, s'està pervertint gradualment el sentit de les paraules 'pobresa' i 'atur'. Abans, la pobresa era un problema social; ara, cada vegada més, és un problema dels pobres. Abans, si estaves parat, és que una determinada situació de l'empresa havia comportat naturalment aquesta situació. Ara, si estàs parat, és que no ets suficientment emprenedor. En una paraula: cada vegada es demonitza o criminalitza més els pobres i els aturats (en part també, la classe treballadora perquè... “ells s'ho han buscat”), i s'exalta més els rics com a intel·ligents i afortunats que troben en la seva riquesa i ben viure el premi als seus esforços, valenties i riscos assumits.”⁽¹⁸⁾

Sabem que la igualtat total no és assolible, però també afirmem amb la mateixa rotunditat que no és possible la democràcia sense igualtat d'oportunitats. Per això, frenar la desigualtat avui a Espanya és defensar la democràcia i la justícia social.

⁽¹⁶⁾ Informe Oxfam-Intermon. Crisis desigualdad y pobreza. 2013.

⁽¹⁷⁾ Josep Ramoneda. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

⁽¹⁸⁾ Joan Saura. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

Alguns dels interrogants que han aparegut en els diferents debats sobre aquesta temàtica són els següents.

Fins a on podem arribar? Quines són les línies vermelles en termes d'igualtat d'oportunitats que no podem permetre'ns traspassar des de la democràcia? Si els poders públics es legitimen en funció de la seva capacitat per eliminar o reduir les desigualtats socials, quina legitimitat moral atorguem al poder polític, econòmic i judicial que ens governa? Com avançar en les polítiques d'igualtat quant a drets, deures, responsabilitats, compromisos, cuidat dels altres, acceptació de les diferències i preocupació comunament? La sortida de la crisi planteja una nova disjuntiva: recuperació o nou model social?

L'enfocament dels drets i la democràcia inclusiva

No podem entrar en la substitució de la justícia per la solidaritat amb l'excusa de la desigualtat. El debat no és o/o, sinó i/i. Per tant, cal treballar per ambdues coses.

El poder polític ha de fonamentar la convivència democràtica com a bé superior a protegir, en la consideració de la persona i de la comunitat com a subjecte de drets, perquè la democràcia sense drets no té sentit; està morta. Per tant, el seu paper NO és el d'afavorir mesures assistencials; SÍ és el de reconèixer drets bàsics de la ciutadania i posar al servei d'aquests drets tota l'administració i els serveis públics.

Seguint la reflexió sobre Ciutadania i Qualitat Democràtica que es va fer al debat territorial de València,⁽¹⁹⁾ distingim entre "Estat de benestar" (orientat fonamentalment a la satisfacció dels legítims desitjos dels ciutadans) i "Estat de justícia" (orientat a la satisfacció de les seves necessitats i drets). Avui i ara és el moment prevalent de l'"Estat de Justícia". Per què? Perquè davant l'espectacle d'unes polítiques neoliberals que han desmantellat l'armadura de drets ciutadans (sobretot,

---

⁽¹⁹⁾ **Debat territorial València.** Facultat Pedagogia i Educació Social UV València, 1 d'abril del 2014.

laborals i socials) que s'havia anat aconseguint amb enorme esforç; davant la reducció del públic en benefici del privat; davant la precarització del treball i la creixent fragmentació social; davant la banalització del col·lectiu... l'objectiu de la ciutadania organitzada, dels seus moviments i entitats, ha de ser reconstruir i apuntalar l'Estat de justícia que se sustenta sobre el reconeixement dels drets bàsics de totes les persones i de tota la persona. Parlem de drets econòmics, polítics, educatius, de desenvolupament de la pròpia identitat, socials...

Això significa un salt qualitatiu en la construcció de la nostra democràcia i una aposta per **la democràcia inclusiva** com un termòmetre fonamental per mesurar la qualitat de la nostra vida comunitària.

► *Democràcia inclusiva és situar com a eix fonamental de la gestió política la correcció dels processos que generen desigualtat i exclusió, afavorint que els propis afectats tinguin capacitat de parlar, associar-se i entendre's, capacitat d'analitzar la seva pròpia realitat i de treballar amb els poders públics als programes realistes que es proposin per resoldre els problemes de la gent més exclosa, posant la persona i el ciutadà per sobre de qualsevol valoració econòmica.*

► *Democràcia inclusiva és no conformar-se amb el reconeixement de la igualtat de vot, sinó anar més enllà i buscar el reconeixement de la igualtat d'oportunitats i de la igualtat d'accés als béns bàsics (educació, sanitat, treball, sostre, etc.), posant una mirada especial en les persones més vulnerables i amb major perill d'exclusió. Els més ben cuidats de la democràcia inclusiva han de ser els més necessitats.*

► *Democràcia inclusiva és que la ciutadania consensui amb els agents socials i polítics quins són aquests drets bàsics irrenunciables i els processos de consecució i finançament de tals drets. El paper actiu de la ciutadania en la democràcia inclusiva es manifesta en la intel·ligència de caminar coordinadament ciutadans, organitzacions i moviments socials per aconseguir aquests assoliments.*

► *Democràcia inclusiva és la que treballa no només pel creixement econòmic, sinó també i, sobretot, pel desenvolupament integral de les comunitats afavorint que cada ciutadà sigui cada vegada més amo de la seva pròpia destinació i sigui cada vegada més capaç de pensar, decidir i actuar per si mateix amb vista a la transformació de la seva pròpia realitat i de l'entorn on viu.*

Nivells d'igualtat i oportunitats

Amb freqüència, el professor Ismael Peña, membre del Consell Assessor de la Fundació Esplai, en parlar d'aquests temes, assenyala tres nivells diferents i progressius d'igualtat o, més pròpiament, d'oportunitats:

► *“El primer nivell es refereix al pla físic, als recursos materials. Si no existeix un desenvolupament socioeconòmic basat en l'accés als recursos materials, no hi ha elecció objectiva possible ni igualtat d'oportunitats objectiva possible. El segon nivell es refereix als valors. L'elecció subjectiva —o la igualtat d'oportunitats subjectiva— no és possible sense canvis en el sistema de valors i sense nous valors centrats en l'emancipació. Finalment, i relacionat amb la democràcia, el tercer nivell és el de les llibertats i drets. No és possible l'elecció efectiva —o la igualtat d'oportunitats efectiva— sense la democràcia/democratització de les nostres societats.”* ⁽²⁰⁾

L'anàlisi d'aquesta anivellació ens porta a les següents consideracions:

► Si un ciutadà o una comunitat no té uns recursos materials bàsics garantits (alimentació, sostre, vestit, condicions sanitàries i higièniques, treball o fonts pròpies d'automanteniment, etc.), *no és possible parlar d'exercici de la seva llibertat ni de l'ús de les oportunitats que li dóna la vida*. Perquè en una situació així la seva única o principal tasca quotidiana és sobreviure ell i els seus.

► Si un ciutadà, un col·lectiu, una entitat, una forma de pensament dominant creu que l'important en la vida és tenir moltes coses i identifica “qualitat de vida” amb “quantitat de consum”; si per a ell o per a ells la felicitat està en la relació de la persona amb les coses i no en la relació de la persona amb les persones; si no reconeix el paper central del subjecte social i no fa del compromís social una bandera, llavors no podem aplicar aquí tampoc el sentit d'igualtat d'oportunitats —i, per tant, de democràcia— des del qual parlem a la Fundació Esplai. Per construir entre tots una vida comunitària democràticament responsable (i no hi ha democràcia sense assumir responsabilitats individuals i col·lectives), és necessari desbloquejar-nos ideològica i psicològicament i situar en el nostre disc dur mental i vital la importància del comú i del col·lectiu com una dimensió essencial de la nostra realització i desenvolupament personal.

⁽²⁰⁾ **Ismael Peña**. Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

► Si un ciutadà o un col·lectiu no viuen en un marc institucional on el poder es reparteixi de manera molt més horitzontal com a conseqüència del diàleg social, del consens en l'acceptació de la diferència com un valor, i del reconeixement del protagonisme de nous actors socials més enllà dels de sempre (sindicalisme, empresariat...), si això no ocorre, la igualtat d'oportunitats tampoc no serà efectiva perquè quedaria patent que una democràcia així no fa més demòcrates les persones ni dóna un paper especial a la comunitat en el seu propi autogovern. Que curiós: una democràcia que permet votar, però que no democratitza!

► Per tant, la igualtat d'oportunitats o la democràcia és el resultat d'un procés llarg, complex, integral, on entren en joc el civisme, la visió ètica, les condicions materials... viscuts com a processos personals i col·lectius alhora. La democràcia i la igualtat d'oportunitats no és només una qüestió de rendes.

Societat equitativa en el camp educatiu

“Aquest debat sobre la igualtat d'oportunitats és molt important perquè el sistema educatiu espanyol (formal o informal), europeu i als EUA està deixant de ser l'anivellador d'oportunitats que havia estat fins fa uns anys. I aquest és per mi el problema més greu del nostre sistema democràtic.”⁽²¹⁾

Al nostre país, estem cada vegada més lluny en l'esforç per promoure una societat més equitativa en el camp educatiu. I una societat que no és equitativa en aquest camp genera, des dels primers moments de la vida, un enorme desnivell en les oportunitats de desenvolupament personal i col·lectiu. El nivell formatiu i cultural de les famílies és un dels indicadors més fiables per “predir” i “predeterminar” les trajectòries culturals i formatives dels/de les alumnes, amb tot el que això significa en un model social com el nostre.

⁽²¹⁾ **Ramón García Gay.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

Perquè no podem oblidar que vivim en una societat concebuda laboralment on, d'alguna manera, ets reconegut per la funció sociolaboral que desenvolupes. Si el treball està en funció de la formació adquirida, no disposar d'una societat equitativa en el camp formatiu és no disposar d'una societat equitativa integral des del principi.

L'educació és una estratègia essencial —la més important— en l'aprenentatge de la participació i en l'aprenentatge de la vida i per a la vida. És pervers que el nivell d'educació estigui en funció del nivell de renda. I és pervers que el govern, amb les seves polítiques educatives no pactades —quan podrem parlar d'un Pacte Nacional per l'Educació?!— accentuï aquestes desigualtats des dels primers anys de la vida.

Necessitem un sistema educatiu de qualitat, centrat a potenciar les capacitats de les persones i partint del que les persones veritablement tenen, saben i poden, no de “les exigències del mètode”. Necessitem formar persones amb principis i criteris ètics, amb valors compromesos que pensin en els altres (*“necessitem passar de la vergonya i la culpabilitat a la indignació i la participació”*).⁽²²⁾

Només des de l'educació i la formació, es pot conscienciar els ciutadans que les reformes són necessàries. Només des d'aquí pot donar-se un veritable enfortiment de la cultura democràtica i ciutadana.

Seguint la màxima pedagògica que el que millor s'aprèn és el que es fa, destaquem la importància fonamental que tenen en l'enfortiment de la cultura democràtica i en l'aprenentatge en general, *“les experiències vitals i reiterades de participació comunitària en temes concrets lligats al territori.”*⁽²³⁾

⁽²²⁾ **Joan Saura.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

⁽²³⁾ **Luis M. López Aranguren.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

La força de l'experiència viscuda i compartida amb uns altres és determinant per generar empatia o capacitat de posar-se en el lloc dels altres.

Les entitats que atenen les necessitats més bàsiques dels ciutadans en situacions d'emergència tenen un gran potencial d'acció. Tenir a la mà el menjar, el vestit, la salut, l'aprenentatge... que es dona a molta gent per seguir vivint és una ocasió excepcional per fer treball de cultura de participació, de consciència de mobilització, d'educació en valors socials.

Societat equitativa en el camp laboral

En la crisi actual, el problema del treball s'ha disparat i ha fet saltar totes les alarmes.

“Vull cridar l'atenció sobre la gravetat que la nostra societat no doni possibilitat de treball a la meitat dels joves del nostre país, i que part de l'altra meitat ho tingui en precari. Aquesta generació no creurà en la democràcia si aquest sistema l'exclou.”⁽²⁴⁾

“Si un sistema no és capaç de garantir que les persones que tenen treball puguin viure decentment i que els qui no en tenen puguin tenir-ne, el perill de derives autoritàries i de fugides populistes cap a endavant és evident.”⁽²⁵⁾

Efectivament, el nostre sistema socio/econòmic/laboral no funciona:

1. Perquè són molts els milions de persones que no el tenen.
2. Perquè sostreu al treball la seva dimensió i significat més profund en reduir-lo a una pura activitat retribuïda amb la qual atendre o mal atendre la supervivència en el cas dels “afortunats individus” que en tenen.

⁽²⁴⁾ **Carles Barba.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

⁽²⁵⁾ **Josep Ramoneda.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

3. Perquè, en el cas de molts que treballen, la seva remuneració és tan escassa que necessiten viure, amb sort, de l'assistència pública, de la caritat, del suport mutu o de la solidaritat familiar.

Potser hàgim d'acceptar que estem arribant a una situació —pronosticada fa anys per alguns— que podríem qualificar com de la “fi del treball”. I això significa unes quantes coses:

Primer: que no hi ha en perspectiva una possibilitat real que es pugui recuperar el treball de manera significativa en unes circumstàncies com les nostres i en un model de producció/contractació laboral com el nostre.

Tenint en compte les previsions de creixement a curt i mitjà termini, no només a Espanya, sinó en general a Europa, és impossible aspirar al fet que la magnitud de l'atur baixi significativament al nostre país. Un canvi de magnitud seria que baixés milions, no alguns milers.

Segon: que estem en una situació d'extrema gravetat en constatar que l'atur juvenil triplica el dels adults. Generacions molt formades amb prou feines tenen possibilitat d'emancipació real.

Tercer: que, fins i tot, les millors empreses, aquelles que van bé —perquè, normalment, exporten— estan disminuint gradualment la seva pròpia plantilla.

Quart: que érem un país d'immigració, i tornem a ser ara un país d'emigració. Ja hi ha més espanyols a fora que estrangers treballant a Espanya. Això demostra que no hi ha capacitat de satisfer les necessitats d'ocupació de la pròpia ciutadania. Per què? Perquè la competitivitat s'ha construït sobre la baixada dels salaris, sobre l'atur i sobre unes noves tecnologies que afecten directament els treballadors més qualificats.

En aquest escenari, parlar de l'atur com d'alguna cosa conjuntural i dir que el treball es recuperarà a mitjà termini com a conseqüència de la sortida de la crisi és... una enorme fantasia.

“El correlat de tot això no és només l'atur; és el treball precari i una espècie de destinació que ja s'albira i que es va anunciant a poc a poc: la cultura del mini job. Crec que, en aquest moment, aquest és el tema principal en el qual haurien de centrar-se totes les reflexions, i és incompreensible que no sigui la primera preocupació del Parlament espanyol, de l'uropeu i de totes les institucions polítiques europees: com podrà Europa adequar-se a la globalització econòmica en una perspectiva de futur sense treball, en unes dimensions i característiques que no havíem tingut fins ara?” ⁽²⁶⁾

⁽²⁶⁾ **Josep Ramoneda.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

Sense treball o amb un escenari laboral com el que tenim ara, la convivència democràtica es problematitza del tot.

La generació d'ocupació no precària és un indicador i una garantia que s'està posant les persones al centre de les polítiques.

És necessari fer un esforç per recuperar el sentit profund del treball, per moltes raons, però fonamentalment per dues:

Primer, perquè el treball és una mesura qualitativament important de la qualitat democràtica d'una societat, d'una civilització. Si volem saber què és el que passa en la nostra societat, mirem què és el que passa en les nostres relacions laborals.

I, en segon lloc, perquè avui la precarietat és el denominador global del món del treball, i la lluita contra això és o ha de ser una causa comuna globalitzada, interclassista, intergeneracional, interètnica...

Com sortir d'això? Perdem la por!

“En aquesta crisi tan brutal que tenim, el que s'està plantejant no és un simple joc de retallades..., sinó senzillament s'està actuant per modificar un model social. I, ¿per què crec això? Doncs, perquè no veig que s'estigui construint cap altra cosa. En el temps que portem transcorregut des que va esclatar la crisi, encara que s'ha parlat quaranta vegades d'un nou model productiu, ningú no ha dit ni proposat res. Senzillament, el que es vol és que Espanya pesi socialment menys i que, quan sortim a la superfície, després d'haver tirat per la borda tot el llast que hem tirat, anem més de pressa perquè tenim menys llast social. Això és tot. L'únic projecte de futur és, ara mateix, el retorn al passat.”⁽²⁷⁾

És terrible, però cert: la precarietat, la pobresa, la desigualtat i l'atur són elements forts de la nova estructura social.

⁽²⁷⁾ Iñaki Gabilondo. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

La història contemporània ens ensenya que els veritables avanços socials només s'aconsegueixen per la pressió ciutadana sobre els polítics i el sistema polític. La lliçó històrica és clara: sense lluita, sense pressió i exigència, sense associar-nos intel·ligentment els uns amb els altres, no hi ha sortida del fangar on ens han ficat. I, encara que estiguem molt desorientats i tinguem molta més claredat sobre el que no volem que sobre el que volem, el canvi dependrà de nosaltres, que sapiguem fer-ho bé i que sapiguem fer-ho junts.

Necessitem perdre la por. Ningú no pot substituir-nos en la tasca de construir noves formes de vida i de relacions humanes; sense mandra ni covardia.

Cuidar-nos de nosaltres mateixos és la principal tasca que hem de realitzar, sabent que la cura d'un mateix suposa intrínsecament la cura dels altres, perquè "jo" no puc viure sense "els altres".

El fonament mateix de la democràcia —en el pensament i en la pràctica atenesa— sempre ha estat el dret a usar la paraula i a participar en els assumptes que ens afecten a tots. Els grecs van fer d'això una virtut.

"Només des de la paraula veraç i respectuosa, valenta i assumida amb risc, és possible construir la ciutat, repensar la democràcia i salvaguardar la convivència. No és des del silenci, la mentida, la veritat a mig fer com s'exerceix la ciutadania, sinó des de l'ús honest, franc i persuasiu de la paraula."⁽²⁸⁾

⁽²⁸⁾ **Salvador Carrasco.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

Propostes:

Però aterrant en terrenys més concrets, com defensar la democràcia frenant la desigualtat? Recordem algunes propostes evidents:

Nivell bàsic de protecció social

Si volem una societat amb més igualtat d'oportunitats, és fonamental que aconseguim un nivell bàsic de protecció social, entesa aquesta com l'accés a un treball digne, a l'educació, la salut i als recursos econòmics i socials fonamentals sense els quals no es pot viure ni treballar amb una dignitat garantida. L'existència d'un sistema de serveis socials infradesenvolupats (fins i tot, abans de la crisi) fa que l'ocupació sigui, en la pràctica, l'única via hipotètica de creació d'igualtat o desigualtat a nivells rellevants... i veient com el treball està com està, l'absència d'un sistema de protecció social integral i eficient accentua tots els desequilibris.

Fiscalitat més justa i a escala global

El frau fiscal representa a Espanya 60.000 milions d'euros i, en el 72% dels casos, són les grans fortunes i les corporacions. Per lluitar contra el frau fiscal, segons l'OCDE hi ha a Espanya un funcionari per cada 1.957 contribuents, mentre que a Alemanya hi ha un treballador per cada 740 i a França, un per cada 942 contribuents.

Una democràcia que vulgui lluitar contra la desigualtat ha d'incorporar com a part del sistema una fiscalitat justa i a escala global. Necessitem una reforma fiscal profunda que permeti finançar les polítiques socials després de les retallades sofertes en els últims anys. Recaptar amb justícia per lluitar contra l'exclusió social, per recuperar la solidaritat internacional i per blindar l'Estat de justícia del qual hem parlat anteriorment.

“El sistema tributari espanyol recapta poc, menys que la mitjana dels països europeus. I ho fa de manera que el gruix de la recaptació prové del treball i del consum dels ciutadans, i no de les rendes del capital ni dels beneficis de les empreses. Les famílies aporten al voltant del 90% de la recaptació,

i les empreses el 10% restant. Les grans empreses, menys del 2%. És a dir, les famílies aporten 50 vegades més que les grans empreses.⁽²⁹⁾

Els participants als diferents debats assumeixen com a pròpies algunes de les recomanacions de l'informe esmentat:

- ▶ Augmentar la capacitat recaptatòria de l'Estat, augmentant la pressió fiscal sobre les grans empreses i les persones més riques.
- ▶ Eliminar els tractaments privilegiats en matèria fiscal.
- ▶ Reformar en profunditat l'Impost de Societats.
- ▶ Revisar la conformació i els avantatges de les SICAV, a més de retornar als serveis d'Inspecció d'Hisenda la competència de control i supervisió. Gravar l'acumulació de riquesa revisant l'impost sobre Patrimoni i recuperant el de les grans fortunes.
- ▶ Protegir l'esforç fiscal dels que menys tenen, blindant les cotitzacions a la Seguretat Social que són bàsiques per a la sostenibilitat de la protecció social a Espanya i evitant una major pressió sobre la imposició indirecta IVA.

Nous mecanismes de rendició de comptes en les polítiques públiques

Per veure si l'enfocament de l'Estat de justícia es compleix, és necessari incorporar l'enfocament de drets i introduir mecanismes de rendició de comptes en les polítiques públiques. Mecanismes democràtics en el control i la gestió dels recursos públics.

Lleis clares anticorrupció; lleis que regulin l'adquisició dels béns públics; lleis que previnguin i regulin els conflictes d'interessos i la solució d'aquests conflictes a favor del col·lectiu i el social; lleis de protecció social enfront dels interessos privats; lleis que regulin la presència i la capacitat de decisió de les societats i comunitats en la gestió dels seus propis recursos; lleis que regulin l'obligatorietat d'auditories de gestió en les entitats i institucions públiques...

⁽²⁹⁾ Informe Oxfam-Intermon. Tanto tienes, tanto pagas. 2013.

No és una utopia de demà passat articular mecanismes per enfortir l'apoderament de la gent en l'escenari de les institucions per on es mou.

Nous mecanismes d'educació i capacició

On hi ha desigualtat hi ha dependència i submissió. Perquè hi hagi una real igualtat d'oportunitats és necessari que els poders públics engeguin mecanismes d'educació i capacició, d'ocupació, d'autostenibilitat en funció de les capacitats reals de la gent, no en funció d'"un model" estàndard o d'"un mètode" objectiu que no resol les necessitats de promoció de les persones. Els ciutadans necessiten mecanismes que els possibilitin decidir sobre la seva vida.

Accés als recursos materials. En altres paraules, si no hi ha una escola pocs quilòmetres a la rodona, és gairebé impossible estudiar, i estudiar bé.

L'elecció subjectiva no és possible sense canvis en el sistema de valors i sense valors centrats en l'emancipació. Seguint l'exemple de l'escola i quan l'escola sí que està a l'abast d'un, és fonamental voler anar a escola per aprendre, per damunt, per exemple, de treballar aviat per guanyar diners, per pujar la renda domèstica, etc. I assegurar que el sistema públic on acudeixen la majoria dels nens i joves i al qual hauria de poder acudir qui volgués, sigui de qualitat i no estigui menysvalorat i abandonat en la seva potenciació i en els seus recursos. Per tant, la proposta més clara, encara que repetida, és recuperar el valor de qualitat en el sistema públic d'ensenyament.

L'elecció efectiva no és possible sense democràcia/democratització de les nostres societats. No n'hi ha prou a poder accedir a una escola que, a més, sigui de qualitat; no n'hi ha prou a voler anar a aprendre. És necessari que es facilitin realment i efectivament els camins per arribar a l'escola, a la universitat; que la carestia econòmica no condicioni l'accés al coneixement; que la posició de classe no impedeixi l'accés a una educació superior de qualitat o a l'adquisició de certes habilitats crucials com el domini de llengües estrangeres.

4 Més enllà de la democràcia representativa

“No ens representen”

És necessari incorporar la deliberació i la democràcia directa a la democràcia representativa

Una de les consignes més clares, contundents i qüestionadores que va enarborar el moviment del 15-M va ser el “No ens representen”. Darrere d’aquesta proclama s’evidenciava l’enorme distància, la desconfiança i el divorci entre els ciutadans i els polítics. Allò va marcar un punt d’inflexió quant al qüestionament de la nostra democràcia representativa.

També les limitacions i els inconvenients de la democràcia representativa i la delegació de l’acció política en els polítics professionals i els partits polítics. S’ha posat en qüestió l’elecció periòdica cada quatre anys de candidats enquadrats en les llistes confeccionades pels partits polítics, com a mecanisme exclusiu de l’exercici de la democràcia.

Tot això ha saltat per l’aire. La incapacitat de la política, dels polítics, particularment dels partits majoritaris, per resoldre els problemes de la ciutadania, unit als abusos i als continuats i notoris casos de corrupció i les perversions i males pràctiques del sistema, han generat una opinió molt majoritària en la nostra societat que qüestiona obertament bona part dels mecanismes del nostre sistema democràtic actual i la concreció de l’acord social i polític del 1978 a Espanya.

En el debat, hi ha hagut una àmplia coincidència respecte als límits i insuficiències del pacte de llavors i a la necessitat imperiosa d'un canvi en profunditat. Iñaki Gabilondo ho expressava d'aquesta manera:

“Bé, jo sóc una persona gran, però tampoc no sóc un vell antiquíssim i ja he vist com allò que va començar, que va néixer, que tant va costar i que, imperfecte o no, més o menys va anar tirant endavant, en el tram gairebé d'una simple vida, ha anat caient al terra davant dels nostres ulls i, en fi, això em sembla veritablement extraordinari. El famós dia que al Congrés dels Diputats, a tota velocitat, els partits majoritaris van arribar a pactar una modificació constitucional per convertir en un sagrament el dèficit, jo haig de dir, sincerament, que vaig tenir la certificació definitiva que la democràcia s'havia agenollat.”

“Es va fer un procés extremadament positiu, però, en aquest fantàstic embolic en què ens trobem, desordenat tot, descol·locat tot, havent de reconstruir els nostres mecanismes de racionalització, veiem que, a més, a Espanya concretament, han caigut esgotats, exhausts, des de la Corona, els partits polítics, el Parlament, l'estat de les autonomies, la justícia, els mitjans de comunicació... Han arribat com tots alhora, però, alhora, és com si hagués estat una coincidència, han fet tots el mateix pas i han caigut desplomats a la vora de la riba tots junts.”⁽³⁰⁾

També Josep Ramoneda, en el mateix ple, aportava el seu punt de vista reforçant la mateixa idea:

“És evident que, en el cas nostre, s'han sumat a la crisi una singularitat o una peculiaritat, que és la crisi del règim polític sorgit en la transició. Règim que, senzillament, s'ha esgotat. No és una esmena a la totalitat d'aquest règim, en absolut. Jo tinc una edat que em va permetre veure el naixement d'aquest règim polític i sé les circumstàncies i les condicions en què es va construir, però, precisament, perquè les circumstàncies i les condicions en què es va produir eren excepcionals i difícils, era molt important que hi hagués mecanismes d'evolució i de canvi que funcionessin, i aquests mecanismes no han funcionat [...]. Es va construir un sistema relativament opac. Cristal·litzant al voltant de grans partits molt jerarquitzats i, a això, sens dubte,

⁽³⁰⁾ Iñaki Gabilondo. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

va contribuir, evidentment, l'esglai del 23-F i la volatilització d'UCD en tan pocs anys al principi de la transició. Llavors, sí, es va imposar una mica la idea expressada en dues frases d'Alfonso Guerra, que "el que es mou no surt a la foto" i "Montesquieu ha mort". Doncs, expressen molt bé la preocupació perquè això no pogués anar enrere, la necessitat de l'estabilitat. Però això llasta i ha llastat aquest règim. Ho ha fet extremadament opac i extremadament difícil de renovar i, en aquest punt, estem [...] No hi ha una instància, una institució del règim democràtic espanyol que no sofreixi en aquest moment alguna esquerda, alguna lesió, alguna fractura important." ⁽³¹⁾

Desenes de preguntes i propostes molt diverses s'han formulat en els últims mesos:

Tenen sentit els partits polítics tal com els coneixem? És sostenible una democràcia en què només cal votar cada quatre anys? Per quan les llistes obertes? Per què no s'aborda una reforma de la Constitució? Per què no es promouen mecanismes de democràcia directa com en altres països? No és possible "deselegir" candidats quan incompleixen les seves promeses? Per què no és possible el vot als 16 anys si ja és edat per treballar i anar a presó? Com garantir d'una vegada la transparència i el finançament dels partits? Per què no es pregunta als ciutadans sobre el model i la forma d'Estat que prefereixen?

Les aportacions han situat clarament tres elements que es reproduïxen a continuació: la crítica als partits i els dèficits del sistema democràtic actual, la necessitat de canvi a diferents nivells i, finalment, les propostes de regeneració i de qualitat de la democràcia.

⁽³¹⁾ **Josep Ramoneda.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

Crítica als partits i a les limitacions democràtiques del sistema vigent

En el fòrum virtual, es van produir bastants intervencions molt crítiques pel que fa als partits polítics i a la forma de fer política al nostre país. La crítica als partits és pràcticament unànime.

“Amb massa freqüència trobem que les estructures democràtiques construïdes pel bé comú són fàcilment convertibles en instruments d’interessos particulars. En la mesura que el sistema democràtic establert és molt capaç de desviar-se del seu fi, hem de buscar mecanismes correctors que puguin reconduir desviacions tan fortes com les que patim fa ja massa temps.” ⁽³²⁾

“Demana valentia i sinceritat, resulta esfereïdor veure com la política s’ha convertit en una màquina d’inventar eufemismes per disfressar la realitat. Amb això el ciutadà és considerat inferior, ¿com se li demanarà llavors una participació activa i un compromís amb el seu entorn?” ⁽³³⁾

Alhora, aquestes mateixes veus reivindicaven la política com a assumpte de tots, el seu caràcter transformador i la necessitat dels polítics i els partits, o equivalents, com a instruments de representació. En qualsevol cas, més oberts, més plurals.

“No vull que la política i els polítics desapareguin, però sí que canviïn, que escoltin, que s’arrisquin” [...] “Sent la dimensió política avui, ahir i sempre imprescindible i sent ella responsabilitat de tots, el suïcidi dels partits polítics, per mi insubstituïbles sigui en la manera que sigui, continua sent el seu enrocament.” ⁽³⁴⁾

“La meua inquietud és que massa ciutadans, els “devots votants” dels grans partits majoritaris, desconeixen el veritable joc de la democràcia i ho creuen restringit a l’actuació merament formal de votar cada quatre anys; votació que, d’altra banda i en virtut de la Llei d’Hondt, deixa fora els petits partits i els seus votants, perpetuant el bipartidisme de què ‘gaudim’ (amb petits acompanyaments tan testimonials com inoperants) i anul·lant, en conseqüència,

⁽³²⁾ Nieves Dios. Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

⁽³³⁾ Marc Alcaraz. Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

⁽³⁴⁾ María Jesús Manovel. Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

qualsevol discrepància d'opinió dels “votants no devots”, l'única forma dels quals de fer-se sentir és la de manifestar el seu descontentament al carrer.”⁽³⁵⁾

Un dels debats que es van produir en el ple del Consell Assessor de Fundació Esplai va ser en quina mesura s'havia de partir de zero per tal de modificar les coses, tenint en compte que el sistema estava contaminat, greument malalt i incapaç de renovar-se.

Josep Ramoneda qüestionava aquest plantejament posant en valor el recorregut realitzat:

“Jo no crec en la pàgina en blanc, la pàgina en blanc no existeix. Un es posa davant del paper i la pàgina en blanc està carregadíssima de tot el que portem damunt, oi? I, per tant, ni hi crec ni la desitjo... Els joves parteixen d'una pàgina que hem escrit tots nosaltres i de tota la càrrega que els hem col·locat a ells, no ho oblidem, no es posen a escriure verges...”⁽³⁶⁾

Es requereixen canvis estructurals i en diferents dimensions

El diagnòstic ha parlat de “fi de model”, de “nova etapa”, de “canvi sistèmic”. En aquest sentit, la majoria de veus han invocat canvis que han d'afectar el disseny institucional, la seva forma de ser i funcionar i en els seus diferents nivells i dimensions. En el debat, ha pres cos la necessitat que els canvis siguin profunds i afectin la mateixa configuració del sistema. En aquest sentit, més enllà de les eventuais bondats de determinats partits o polítics en particular, s'apostava per canvis estructurals. Així, Ismael Peña, coordinador d'estudis de Dret i Ciència Política de la UOC, escrivia:

“Al meu entendre, qualsevol aspecte que es tingui a bé de considerar ha de significar un canvi de disseny de les institucions perquè aquest aspecte quedi incorporat en l'ADN de les institucions, en la seva forma mateixa de ser i de funcionar. No com un pedaç superfi-

---

⁽³⁵⁾ **Nieves Dios.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

⁽³⁶⁾ **Josep Ramoneda.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

cial. Solament amb canvis en el disseny institucional podrem canviar de rumb de manera segura i sostinguda”.⁽³⁷⁾

Aquests canvis han de produir-se en diferents nivells. Majoritàriament s’ha coincidit en la crítica a la forma com està concebuda la nostra democràcia representativa. S’ha plantejat, en qualsevol cas, la necessitat de modificar i corregir els seus aspectes més malaltissos. Alhora, s’ha proposat integrar mecanismes de participació directa i, finalment, integrar la lògica deliberativa en tots els processos de concreció de la vida democràtica.

En definitiva, un conjunt de propostes i reformes, de fons, en tres dimensions que es necessiten i són complementàries: la democràcia representativa, la democràcia directa i la democràcia deliberativa. Fernando Pindado ho expressava molt clarament en la seva intervenció en el fòrum virtual.

“El nou disseny institucional hauria de contemplar les tres dimensions de la democràcia: 1. La representativa, amb mitjans més eficaços de seguiment i control de l’acció dels intermediaris. 2. La directa, amb possibilitats de prendre decisions directament des de la ciutadania, des del sufragi universal (i sense tornar-nos bojos, amb prudència, no tenim la història política de Suïssa). 3. La que anomeno 'dialògica' perquè és la dimensió del sistema polític que facilita canals per a l’intercanvi eficaç d’arguments i opinions a fi de provocar, millorar, influir o també resistir, obstruir, alguna política o actuació pública. No és decisòria, però incideix en la presa de decisions. Necessitem avançar en les tres dimensions no només en qualsevol d’aquestes.”⁽³⁸⁾

⁽³⁷⁾ **Ismael Peña.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

⁽³⁸⁾ **Fernando Pindado.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

Propostes:

Tant a l'espai virtual com als debats territorials s'han formulat propostes de diferent signe i nivell. Algunes fan referència a principis i estratègies de caràcter general. Unes altres van en la línia de millora dels mecanismes actuals de la democràcia representativa. Finalment, unes altres opten per introduir mecanismes nous de democràcia directa. Resumim, a continuació, les principals idees expressades:

Estratègies i principis generals a incorporar

► **Principi de subsidiarietat.** Es tracta d'apropar la decisió al nivell més baix possible. Les decisions han de passar al més a prop possible de la ciutadania. Allò que es pugui decidir i gestionar des de la proximitat no cal delegar-ho a instàncies superiors. Cal generar estructures i dinàmiques participatives de ciutat, barri i poble. Es tracta de nivells especialment indicats per exercir la democràcia.

► **El dret a la informació.** Avui, l'accés a la informació és desigual i els nivells de manipulació informativa són espectaculars. La informació és condició necessària per poder valorar, contrastar i decidir raonablement. Cal instrumentar i garantir el dret dels ciutadans a la informació i introduir mecanismes de transparència per democratitzar la informació i dotar-la de veracitat.

► **Democràcia i equitat.** Cal apoderar a la ciutadania més exclosa per qualsevol circumstància (discapacitat, malaltia mental, pobresa, edat, origen...). Qualitat democràtica significa no deixar al marge a ningú i garantir igualtat d'oportunitats. Cal concretar estratègies específiques en aquest sentit.

► **Estabilitat de les polítiques, més enllà dels governs.** En determinats aspectes (educació, sanitat, pensions, serveis socials...), especialment en aquells que fan referència als elements bàsics de l'Estat del benestar i la garantia de drets individuals i col·lectius. S'hauria de garantir la seva estabilitat sobre la base de grans acords polítics i socials, més enllà del govern que hi hagi conjunturalment.

► **Deliberació entre eleccions.** La democràcia no pot consistir només a votar cada quatre anys i a delegar la representació política. Cal introduir mecanismes de deliberació entre la ciutadania afectada en els àmbits específics i en els diferents nivells competencials de les polítiques públiques. La legitimitat democràtica es guanya i es renova cada dia, no només en les eleccions periòdiques.

► **Major separació i control sobre els poders legislatiu, executiu i judicial.** És imprescindible per al bon funcionament de la democràcia garantir la independència i la separació del poder judicial, executiu i legislatiu a Espanya. Particularment es fa referència a les interferències del poder executiu amb el judicial, els privilegis de l'aforament massiu del món polític i judicial i particularment el biaix d'organismes com el Tribunal Constitucional, actualment massa vinculats al poder executiu.

► **Garantir la transparència.** Evitar i perseguir la corrupció en els partits i les administracions públiques. La qüestió de la corrupció i la insuficient transparència en el finançament dels partits i la gestió pública ha constituït un clam en moltes intervencions. Es proposa incorporar la transparència en els partits, particularment en l'àmbit econòmic, evitar ingressos provinents d'empreses proveïdores de serveis a les administracions i especialment evitar la magnitud i desigual despesa en les conteses electorals.

► **Fiscalitat en el panorama europeu i global.** Sovint ens refugiem en els àmbits de la proximitat per debatre, però deixem que les macrodecisions es prenguin en altres llocs, lluny de nosaltres, a pesar que ens afecten. La democràcia de qualitat només és possible si funciona en el multinivell i, en conseqüència, en l'àmbit internacional. La dimensió estatal és del tot insuficient per garantir la democràcia, la igualtat d'oportunitats i la justícia social en determinades polítiques fonamentals. Una d'aquestes, essencial, és la fiscal. Es tractaria d'avançar en una fiscalitat europea comuna, la persecució del frau i la supressió dels paradisos fiscals.

Reforma de la Constitució

Al llarg del procés de debat s'ha proposat un ampli ventall de propostes que té a veure amb la millora del sistema actual.

Existeix una àmplia coincidència en la necessitat de revisar la Constitució de 1978, particularment en aquells aspectes que clarament van estar condicionats per la conjuntura històrica del moment i per garantir una transició a la democràcia sense riscos d'involució.

D'una manera particular, s'ha fet referència a la forma d'estat (monarquia), al títol segon i vuitè (estat plurinacional i estructuració de l'estat de les autonomies). Es planteja la necessitat d'articular un nou acord social i polític d'acord amb el context actual després del recorregut de gairebé quaranta anys.

Reforma de la Llei Electoral

L'actual sistema electoral és àmpliament qüestionat en diversos aspectes:

► **Llistes obertes:** D'una banda, les llistes tancades confeccionades pels partits polítics sense cap control de la ciutadania. Es demanen llistes obertes o, si més no, fórmules mixtes que permetin expressar la preferència i l'elecció directa de les persones candidates.

► **Proporcionalitat i representació de les minories:** Una segona qüestió té a veure amb els mecanismes de proporcionalitat i representació establerts. En alguns casos es denuncia la dificultat d'accés de determinades opcions minoritàries i un sistema que prefigura el bipartidisme. Hi ha qui qüestiona, d'altra banda, la falta de proporcionalitat en relació amb la població i la Llei d'Hondt en general.

► **Dret de vot als 16 anys i immigrants:** Es tracta d'eixamplar la condició de ciutadania política a concitadans que, per condició d'edat o origen, queden avui exclosos en les convocatòries electorals. Es denuncia la contradicció de considerar-los ciutadans a efectes laborals o penals i no-ciutadans en el terreny polític.

► **Programes electorals:** Es proposa que els programes electorals haurien de ser com la conclusió d'un procés ric de debat obert i detallat, vàlids per no més de 2-3 anys i amb revisions intermèdies de temps, donada la velocitat dels canvis que es produeixen en tots els àmbits; vinculats a un pla de treball concret i calendaritzat, el compliment del qual avalui la ciutadania sistemàticament.

► **Contractes electorals vinculants. Mecanismes de deselecció.** Es proposa atorgar un valor addicional als compromisos electorals dels partits polítics i els candidats amb la ciutadania. En forma de contractes amb obligacions i compromisos associats i amb conseqüències sobre els incompliments. També la introducció de procediments de deselecció quan l'actuació del càrrec electe incompleix, contradiu o no es desenvolupa d'acord amb els termes de l'elecció.

Introducció i millora d'instruments de democràcia directa

► **Reforma de les ILP (Iniciativa Legislativa Popular).** Les ILP són costosíssimes de promoure en les condicions actuals i, a més, no obliguen de forma suficient els parlaments a prendre-les en consideració. L'experiència impulsada per la PAH (Plataforma d'Afectats per les Hipoteques), que va tenir la capacitat de tenir l'aval d'un milió i mig de signatures i la conformitat de bona part de la població, no es va traduir en un canvi legislatiu que incorporés, per exemple, la dació en pagament. Es tracta de facilitar i fer més eficaços aquests instruments per a la seva incidència política i legislativa.

► **Introducció de mecanismes de consulta directa.** Els referèndums i les consultes són pràctiques que haurien de generalitzar-se més, tal com tenen establert democràcies occidentals amb més trajectòria. Es tracta d'incorporar la consulta directa davant decisions particularment rellevants per a la comunitat com un mecanisme habitual de la nostra democràcia. Les consultes han d'adaptar-se al marc competencial i territorial. D'altra banda, han d'incorporar nous instruments tecnològics com el vot electrònic, que permeten, amb pocs costos i rapidesa, tant la deliberació com la presa de decisions.

5 La ciutadania, ànima de la repolització i motor del canvi

De baix a dalt. Un nou eix.

És necessari incorporar la iniciativa i els valors que aporten els nous moviments ciutadans i interconnectar amb les institucions

En les diferents fases del procés de reflexió i en tots els debats territorials, hi ha hagut unanimitat respecte al paper rellevant dels moviments ciutadans com a motor del canvi.

Per tres raons: primer, perquè són canals d'expressió del descontentament de la ciutadania davant la distància amb la política institucional; segon, perquè són portadors d'elements propositius i de regeneració democràtica i, en tercer lloc, per la incapacitat de les institucions que configuren l'arquitectura del sistema democràtic actual per modificar-ho substancialment.

“Em sembla interessant l'aparició creixent de noves formes de politització de signes molt diferents que hi ha en aquest país. Són coses de característiques diverses i variades. En certa manera, jo diria que l'honor de la política l'estan salvant els moviments d'aquest país, insisteixo, de molts estils i de moltes maneres, des del 15-M fins a les mobilitzacions socials per la independència a Catalunya, passant per moviments sectorials que hi ha per tot arreu...”⁽³⁹⁾

⁽³⁹⁾ Josep Ramoneda. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

“La ciutadania sap, per la història, que els avanços socials només s’aconsegueixen per la pressió ciutadana sobre els polítics i el sistema polític.”⁽⁴⁰⁾

La convicció sobre el paper nuclear dels moviments ciutadans en la regeneració de la nostra democràcia ha portat a alguns participants al debat, a demandar un lideratge més enllà d’una mera funció de condicionant.

“Han de confiar en el seu lideratge i en la capacitat de transformació que alberguen. Les organitzacions socials poden assumir i han d’assumir la necessitat de protagonitzar i liderar un més que necessari procés de regeneració política.”⁽⁴¹⁾

La reivindicació del lideratge dels moviments ciutadans en els canvis del sistema democràtic ha anat acompanyada a assenyalar la incapacitat de l’establishment actual, particularment dels partits polítics tradicionals, per protagonitzar canvis que, en qualsevol cas, laminarien els espais de poder i privilegis dels quals gaudeixen actualment.

“I, en principi, correspondria la renovació d’aquest règim als dos grans partits polítics opacs i els seus equivalents en algunes autonomies, que van articular aquesta transició. Però com els pots demanar que ells, que van construir aquest sistema, renunciïn, facin reformisme de debò, reformisme que significa “redistribució del poder” i siguin tan responsables com per ser capaços de fer-ho encara que els superi...?”⁽⁴²⁾

“Pretendre que sigui la classe política la que abdiqui dels seus privilegis i aparqui els seus mals hàbits de tant de temps per estimular la contribució de tots al que és de tots, és simplement absurd. Són els ciutadans els que han de prendre consciència d’aquesta necessitat de participació.”⁽⁴³⁾

⁽⁴⁰⁾ **Salvador Carrasco.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

⁽⁴¹⁾ **Miguel García Aya.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

⁽⁴²⁾ **Josep Ramoneda.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d’octubre del 2013.

⁽⁴³⁾ **Nieves Dios.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

Mesos més tard, després de les eleccions europees, Josep Ramoneda escrivia en *El País* analitzant el fenomen emergent de Podemos:

“El règim polític espanyol ve donant senyals d’asfíxia des de fa temps. Les inèrcies dels grans partits han deixat que l’aire sigui cada vegada més irrespirable. Per això, quan han aparegut utopies disponibles (en expressió de Marina Subirats), la gent ha tingut la sensació de respirar una mica i s’hi ha apuntat: la independència a Catalunya; l’apel·lació a la ciutadania per recuperar un sistema polític que ni els atén ni els entén. És possible que la política recuperi la seva autonomia i deixi de ser impotent? Aquesta és la interpel·lació que canalitza Podemos.”⁽⁴⁴⁾

Al llarg del debat, han aparegut multitud de preguntes:

La vitalitat actual dels moviments ciutadans té data de caducitat? Les seves propostes es traduiran en canvis estructurals en la política? Les organitzacions convencionals han d’integrar els moviments ciutadans o les seves pràctiques? Els moviments ciutadans substituïran els actuals partits polítics? És possible el diàleg i el treball compartit entre partits, institucions públiques i moviments socials?

Valors i funcions dels moviments ciutadans

Més enllà de l’afirmació retòrica o l’expressió de desitjos, la veritat és que la irrupció dels moviments ciutadans en els últims anys ha aportat ja valors i elements de novetat en termes de canvi i millora de la qualitat democràtica que els participants al debat han posat de manifest.

⁽⁴⁴⁾ Josep Ramoneda. *El País*, 22 de juliol del 2014.

“El seu paper és importantíssim perquè aquests moviments socials arrossegueu cap a idees i valors de justícia, legitimitat, defensa dels drets de les majories i les minories. Perquè segueixen demostrant efectivitat en la seva acció massiva de resistència civil, activa i pacífica. Perquè han prioritzat la unitat d’acció sobre els debats ideològics. Perquè reivindiquen la democràcia participativa com un dels punts essencials de la seva identitat. Perquè el seu naixement és apartidista. Perquè en aquests moviments es troben diferents generacions, cultures, ètnies, professionals. Perquè s’han estès a barris, pobles i ciutats de tot l’Estat... Són 'l'ànima' de la repolitització de la nostra societat.”⁽⁴⁵⁾

Entre els valors i les funcions que més s’han assenyalat al debat, podem ressaltar-ne els següents:

► **Trencar el bloqueig psicològic ideològic**

Una qüestió, importantíssima i nuclear, ha estat la capacitat d’aquests moviments per esquarterar el bloqueig ideològic i psicològic al qual estava sotmesa la ciutadania en general.

Els responsables de la crisi financera i econòmica havien transmès amb eficàcia tant la idea que tots érem responsables de la crisi en la mesura que “haviem viscut per sobre de les nostres possibilitats” com el fet que l’austeritat i la retallada de l’Estat del benestar era l’única sortida possible a la crisi. En el terreny de la crisi institucional específica espanyola, els poders vigents han sacralitzat el marc de joc establert el 1978 com a garantia d’estabilitat de la nostra democràcia.

Doncs, bé, els moviments ciutadans han aconseguit trencar aquesta lògica determinista i han qüestionat obertament les aparents “úniques sortides” posant els interessos i els drets dels ciutadans per sobre de les lògiques pròpies del sistema, econòmiques i jurídiques, que han generat la seva vulneració. Han despertat d’aquesta manera una ciutadania que estava adormida i assistia de forma claudicant a l’inevitable.

⁽⁴⁵⁾ **Enrique Arnanz.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

► Frescor i absència de por i dels condicionants del poder

Com han pogut fer això? Alguns intervinents han remarcat que els moviments ciutadans no han sorgit dels partits polítics, ni dels sindicats o de les organitzacions del tercer sector més convencionals. Menys encara de les administracions públiques o de les institucions que formen el sistema.

Els moviments ciutadans, amb base social en moltes de les organitzacions esmentades, han sorgit sense estar condicionats per interessos institucionals o del poder en general. Un dels seus valors ha estat la frescor, l'absència de por, l'obertura de mires, la capacitat de somiar o d'imaginar l'aparentment impossible. Han posat la mirada cap al futur més que en el passat.

D'altra banda, tant en els seus objectius com en les seves formes organitzatives i en la creativitat de les seves iniciatives, han qüestionat els cànons establerts i han desbordat els marcs habituals.

► Connectar amb la realitat, representar la ciutadania, canalitzar la participació

Una de les virtuts dels moviments ciutadans ha estat la seva capacitat per connectar amb la gent i les seves necessitats.

S'han convertit en autèntics canals de representació de col·lectius, sectors o territoris, en la mesura que han sabut interpretar millor que ningú el sentir de minories significatives o, fins i tot, de sentiments majoritaris de la societat que no s'ha vist representada per la política institucional de les administracions ni pels partits majoritaris.

Han estat i segueixen sent veu dels sense veu, de persones i col·lectius sense accés al poder, ni tan sols als mecanismes bàsics del sistema. Hi ha molts exemples. Però és especialment paradigmàtica l'experiència de la PAH (Plataforma d'Afectats per les Hipoteques).

► L'“Inter” com a garantia i expressió de qualitat democràtica

Un altre aspecte a destacar és la transversalitat i la capacitat per integrar diversitat.

En els moviments ciutadans hem vist joves i gent gran, una qualitat de convivència intergeneracional difícil de percebre en altres espais. Orígens ètnics, culturals i lingüístics diversos treballant junts amb objectius comuns i anhels compartits.

També, i aquest és un assoliment importantíssim, hem estat testimonis de com amplis sectors socials en situació d'exclusió s'han trobat participant en els moviments ciutadans, formant definitivament un mosaic intergeneracional, intergènere, interclassista, intercultural, interlingüístic... L'"inter" forma part d'aquesta nova dinàmica de participació cívica i apareix com un dels elements de garantia de qualitat democràtica.

Un nou eix, més enllà de l'ideològic de dreta i esquerra, que té a veure amb l'exercici de la democràcia, la participació i la relació amb el poder institucional.

Noves pràctiques, mètodes i iniciatives. De la indignació a la proposta

Una de les qüestions que més crida l'atenció i més contrastada dels moviments ciutadans ha estat la capacitat d'innovació en les formes organitzatives i de mobilització.

L'horitzontalitat, l'absència de representants, la utilització de les TIC, la dinàmica assembleària, la resistència o la desobediència civil com a estratègia, l'ocupació massiva dels espais públics, etc., han estat, entre unes altres, alguns dels elements que han caracteritzat i visualitzat els moviments ciutadans.

En algunes d'aquestes pràctiques, es troba també la clau de l'energia, l'impuls i l'èxit d'alguns d'ells.

L'absència de rigideses organitzatives pròpies de qualsevol institució i l'opció explícita per qüestionar la verticalitat i la delegació en la presa de decisions ha introduït flexibilitat, proximitat i ha estimulat la participació directa en determinats espais de decisió. L'ús de les TIC i les xarxes socials ha estat determinant per generar impacte, participació i eficàcia en determinades convocatòries i processos deliberatius.

Malgrat els inconvenients derivats d'aquestes formes més líquides, els moviments ciutadans s'han convertit en mirall de les insuficiències, limitacions, inèrcies i determinats vicis de les institucions com a partits, sindicats, institucions públiques i també organitzacions del tercer sector.

És important destacar que més enllà del caràcter reactiu i de denúncia que ha format l'origen de molts moviments ciutadans, el caràcter propositiu d'aquests mateixos ha anat adquirint cada vegada més rellevància. Són moltes les diferents "marees" que han generat alternatives secto-

rials davant la crisi, però també moviments com la PAH han elaborat iniciatives com la ILP o els moviments sobiranistes amb les seves propostes de consulta ciutadana i nous escenaris de futur.

En el terreny econòmic, s'han configurat múltiples iniciatives d'economia solidària per abordar junts com a ciutadans consumidors, alternatives de cooperatives en l'àmbit de l'energia, l'alimentació o les comunicacions o, fins i tot, financeres com els projectes de banca ètica.

►La interconnexió entre moviments ciutadans, partits institucions

En el procés de reflexió i debat que resumeix el present llibre, hi han participat persones de procedències, tradicions i pertinences diverses. Probablement, constitueix una de les riqueses del mateix procés en la mesura que persones de partits, sindicats, entitats del tercer sector, funcionaris de les administracions públiques, de la comunitat universitària, educativa i dels moviments ciutadans, han debatut juntes, des de mirades i perspectives diferents, a partir d'un diagnòstic i anhels molt compartits.

Com ja s'ha expressat, la irrupció i el protagonisme dels moviments ciutadans en la vida col·lectiva han posat de manifest les insuficiències de les organitzacions presents en la nostra societat (partits, sindicats, ONG, entitats del tercer sector...) en la seva funció d'intermediació entre ciutadans i societat.

Això ha conduït a debatre dues qüestions: en primer lloc, les virtuts i inconvenients dels moviments ciutadans i les organitzacions i institucions més convencionals, així com la conveniència, o no, d'integrar per part d'aquestes últimes elements de canvi i innovació que han aportat els moviments ciutadans. El segon aspecte del debat s'ha centrat en la necessitat de relació i interconnexió entre aquests diferents actors per generar canvis en termes de qualitat democràtica.

►Llums i ombres dels moviments socials i les organitzacions convencionals

En el debat territorial de Madrid del passat mes d'abril, després de posar en valor les virtuts dels moviments socials, s'arribava a la conclusió que *“posen un mirall davant de les organitza-*

cions clàssiques fent qüestionar el seu funcionament. Retornen una imatge que fa pensar.”⁽⁴⁶⁾

En aquest sentit, es formulaven un conjunt de propostes, especialment dirigides a aquelles organitzacions del tercer sector i ONG molt dependents de les institucions públiques: *“Algunes ONG també estan en crisi. Han de preguntar-se quina base social tenen. S’han acabat els espais purs...; el nou contracte social s’acordarà amb un nou subjecte social, que és la gent.”*

En el debat virtual, es van creuar opinions que posaven l’accent en la novetat dels moviments ciutadans i la necessitat de canvis en les organitzacions convencionals:

“Les protestes són formes de defensa de l’èmfasi en la participació directa dels ciutadans; els moviments socials emergents han demanat lògica organitzativa, participativa i horitzontal, canviar d’un sistema centralitzat a una estructura en xarxa, de la promoció a la protesta, de la mobilització dels altres a la mobilització dels afectats.”⁽⁴⁷⁾

“Apareixen nous moviments socials que són com signes d’una nova consciència social emergent i expressió de noves realitats: nous estils i noves possibilitats de futur. Es descobreixen, lentament però progressiva, noves maneres de fer i noves pràctiques socials; la implicació dels voluntaris i treballadors de les nostres entitats poden ser un motiu per mantenir la confiança en nosaltres mateixos.”⁽⁴⁸⁾

En qualsevol cas, l’elogi continuat dels nous moviments socials ha generat també la posada en valor de les ONG, sindicats i partits. Així, en el debat territorial de Barcelona es formulaven opinions en aquest sentit que, alhora, assenyalaven les insuficiències dels moviments ciutadans:

“Cal posar en valor les organitzacions que aprenen al llarg del temps, que són permeables i que són capaces d’influenciar-se del que els envolta. Les “marees” sectorials o les plataformes puntuals aporten mobilització, denúncia, energia i participació ciutadana, però sovint tenen data de caducitat.”⁽⁴⁹⁾

⁽⁴⁶⁾ **Debat territorial Madrid.** Fundación Encuentro. Madrid, 8 d’abril del 2014.

⁽⁴⁷⁾ **Amparo Porcel.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

⁽⁴⁸⁾ **Salvador Carrasco.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

⁽⁴⁹⁾ **Debat Territorial Catalunya.** Palau Macaya. Barcelona, 4 de febrer del 2014.

Aquesta qüestió es va debatre també profusament a València. Assumint l'autocrítica, les organitzacions del tercer sector valoraven el compromís estable de moltes persones i la capacitat per donar respostes útils als ciutadans, especialment, aquells amb més dificultats.

“En el debat es comparteix, a parts iguals, l'autocrítica sobre les incapacitats i limitacions del sector i particularment la seva dependència de les administracions públiques, amb la pròpia reivindicació del sector, com a organitzacions estables que garanteixen un compromís en el temps i capacitat per donar respostes útils, més enllà de la reivindicació i la denúncia.”⁽⁵⁰⁾

►La interconnexió necessària

Cal destacar la conveniència i les dificultats per interconnectar els moviments ciutadans amb les institucions (partits, sindicats i administracions) per fer efectius els canvis que demanda la societat.

“En relació amb els moviments socials, hi ha sempre un problema que és el de la transformació política. Com trobes els mecanismes de transformació política, que són conseqüències institucionals...?”, “el temps dels moviments socials i el temps de la política no sempre coincideixen i, de vegades, això genera desajustaments importants.”⁽⁵¹⁾

“S'expressa reiteradament de formes diverses la necessitat de connectar els moviments socials amb les institucions. Es parla que les institucions i organitzacions clàssiques han d'integrar l'energia i les noves formes dels moviments socials. De crear canals de comunicació. D'apropar i compassar els temps dels uns i els altres. De la necessitat d'articular els actors diversos amb l'objectiu que es produeixin els canvis.”⁽⁵²⁾

⁽⁵⁰⁾ **Debat territorial València.** Facultat Pedagogia i Educació Social UV València, 1 d'abril del 2014.

⁽⁵¹⁾ **Josep Ramoneda.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

⁽⁵²⁾ **Debat territorial Catalunya.** Palau Macaya. Barcelona, 4 de febrer del 2014.

“Cap dels actors socials pot garantir el canvi per si sol i cadascú exerceix una funció específica. La clau està en la complementarietat. En concret, en la permeabilitat i l’actitud d’escolta, en el diàleg i en l’establiment de mecanismes de relació i connexió que permetin convertir en canvis reals i institucionals aquelles opinions i demandes majoritàries de la ciutadania. S’insisteix que en cap cas s’ha de pretendre ‘integrar’ els actors diferents, ni substituir les funcions que exerceix cadascun. Es tracta més aviat d’‘interconnectar’ sobre la base del respecte, el reconeixement i, per descomptat, de canviar el que faci manca en les organitzacions i institucions per fer-ho possible.”⁽⁵³⁾

Aquesta idea central sobre la necessitat de connectar els actors per obtenir l’assoliment d’una societat més justa i amb més qualitat democràtica ha anat acompanyada de reflexions específiques sobre el paper de cada un.

S’han abocat en aquest sentit moltes opinions crítiques amb els partits i s’ha demanat una connexió millor amb la ciutadania:

“La participació ciutadana en una democràcia pràcticament lligada per ‘l’aparell’ dels partits polítics exigeix l’aliança dels ‘moviments socials autònoms’ com a una clau política que obri les portes del canvi social i, sens dubte, de l’acció de governar”.⁽⁵⁴⁾

D’altra banda, i davant el dilema sobre si els moviments socials han de formar part de l’estructura institucional, s’opinava així des de la visió d’un dirigent d’un important partit polític:

“Els moviments socials han d’aspirar a condicionar el poder. Si es proposen accedir al poder tindran els mateixos problemes que les forces polítiques. Es tracta més aviat que les condicionin perquè representin millor els interessos dels ciutadans.”⁽⁵⁵⁾

⁽⁵³⁾ **Debat territorial València.** Facultat Pedagogia i Educació Social UV València, 1 d’abril del 2014.

⁽⁵⁴⁾ **Rosa Romeu.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org desembre 2013.

⁽⁵⁵⁾ **Carles Campuzano.** Debat territorial Catalunya. Palau Macaya. Barcelona, 4 de febrer del 2014.

Mesos després d'aquests debats territorials i virtuals, ha aparegut Podemos com a força política emergent que ha concorregut amb notable èxit en el context de les eleccions europees i amb importants expectatives en les properes convocatòries electorals. Apareixen també nous projectes en l'àmbit local com Guanyem Barcelona, liderat per Ada Colau, exportaveu de la PAH i multitud de rèpliques de Guanyem i altres aliances en l'àmbit local, amb una vocació explícita de conquesta del poder en les institucions per canviar i millorar la qualitat de la nostra democràcia.

Al seu torn, els partits polítics convencionals, els sindicats i les ONG viuen temps convulsos i de canvis. Es plantegen la inevitabilitat d'introduir importants reformes en les seves formes organitzatives, codis ètics, dinàmiques internes més obertes, flexibles i participatives i més connectades amb la societat.

Encara és aviat per valorar en quina mesura tots aquests canvis formaran part d'un eventual nou paisatge quant a la qualitat de la nostra democràcia i dels espais organitzatius que la formen; en qualsevol cas, el camí emprès no té retorn.

6 Governança local i global. Pertinença cívica i identitats múltiples

Iguals i diferents. Ciutadans del món, d'on vam néixer i d'on vivim

Una democràcia al servei de la ciutadania no pot oblidar que l'ésser humà ho és de mil i una formes diferents i que no hi ha ciutadania sense pertinences; i que tots tenen dret a desenvolupar les seves capacitats en el seu entorn local i en aquesta terra gran que anomenem món

El món s'ha globalitzat, però tot el món?, en tots els seus aspectes?

Sabem que l'economia avui és global (fluxos de capitals, grans corporacions, intercanvis comercials...). Sabem que els mitjans de comunicació i les tecnologies de la informació arriben a llocs fins fa poc insospitats. Sabem que la indústria cultural, esportiva i de la moda no coneix fronteres i penetra en la vida quotidiana de milers de milions de ciutadans.

Però hi ha parcel·les importants de les persones i de les col·lectivitats que segueixen operant en altres nivells. La política, per exemple, segueix funcionant en l'àmbit local, en el dels estats-nació o,

en el millor dels casos, en àrees regionals que escapen sovint del control de la ciutadania. El temps, les velocitats de l'economia i la política són diferents. També els seus governs.

El nostre debat sobre ciutadania i qualitat democràtica ha posat sobre la taula aquesta contradicció.

Una democràcia al servei de la ciutadania no pot obviar aquesta realitat. Sent locals els instruments de la política, no poden governar ni dominar els mecanismes globals de l'economia i, per tant, davant els ciutadans, moltes vegades les democràcies locals/regionals/nacionals apareixen com a incapaces de resoldre els problemes de la col·lectivitat i les desigualtats que genera el lliure mercat. Doncs, bé, si volem una societat més justa i igualitària la democràcia ha de transcendir l'àmbit local i de proximitat perquè no es pot pensar una democràcia sense mecanismes i instruments de democràcia i governança mundial.

Al llarg del debat, s'han plantejat interrogants molt incisius sobre aquesta qüestió:

Com pot la política local/regional governar avui l'economia global que regeix i condiona les nostres vides? És possible compartir valors i governança global i, alhora, respectar i incentivar identitats particulars i espais de democràcia local? Com treballar per crear cada vegada més comunitats de proximitat? Hi ha contradicció entre ambdues identitats, local i global? És al territori local on vivim la globalitat i la diferència? Tenim possibilitats d'influir en les macrodecisions que es prenen en altres llocs, lluny de nosaltres, a pesar que ens afecten?

Definitivament, vivim instal·lats en “el multinivell”

Creix la consciència que l'estructura del món es fa cada vegada més complexa; que hi ha nous i variats eixos d'influència; que va perdent cada vegada més força l'“american way of life” i que emergeixen altres escenaris, models de vida i també grans oportunitats.

Enmig d'aquest món sotmès a una velocitat de vertigen (*“sempre he sabut que la terra va a*

170.000 Km per hora al voltant del sol, però és que ara hi ha dies que ho noto. Va tot tan de pressa!”)⁽⁵⁶⁾ creix, a poc a poc, també la consciència en molts ciutadans que totes les lluites són la mateixa lluita: locals i globals, minoritàries i majoritàries, les dels drets socials i les dels drets civils, les d'homes i les de dones... És cada vegada més comú el pas des de la indignació per un tema que ens afecta personalment, a la indignació per un model de societat que dificulta la vida a la majoria de la gent i, especialment, als més febles.

Pertanyem, ahora, a un món que és molt gran i a comunitats de proximitat on vivim les nostres referències més immediates. D'una banda, la proximitat és el nostre espai preferent de participació en termes de possibilitats reals, d'efectivitat i d'aprenentatge. Però, per l'altra, moltes de les decisions que ens afecten en la vida quotidiana es produeixen a milers de quilòmetres de casa nostra i sense cap tipus de control per part de la nostra comunitat més propera.

Sabem que no hi ha democràcia de qualitat sense la preservació del medi ambient i dels recursos naturals, sense la consecució d'un model de desenvolupament que sigui sostenible. Però també, el medi ambient, com l'economia, funcionen de manera global, i no hi ha estratègies ni compromisos globals que s'exigeixin aplicar a nivells nacionals o regionals per preservar l'equilibri natural.

Les tendències globals i uniformadores en termes culturals, lingüístics, mediàtics i de consum, així com la concentració del poder cada vegada en mans d'unes elits més minoritàries i allunyades de la ciutadania, van acompanyades del ressorgiment de les identitats nacionals, lingüístiques, ètniques, religioses i culturals, que veuen amenaçades les seves essències com a comunitat i els seus cada vegada més limitats espais de poder i decisió.

En els últims trenta anys, les fronteres dissenyades, acordades o imposades, després dels conflictes bèl·lics del segle passat han entrat també en fase de modificació i han donat lloc a processos d'agregació o separació que han confluït en nous estats. D'una manera particular, la caiguda del mur de Berlín i l'enfonsament de la Unió Soviètica ha generat la configuració de nous estats a Europa amb processos pacífics o violents segons els casos.

A Espanya, trenta-cinc anys després de l'acord constitucional de 1978 i el desenvolupament de l'Estat de les autonomies consegüent, segueix sense resoldre's adequadament l'estructuració d'un Estat plurinacional i plurilingüístic capaç de conciliar les aspiracions d'autogovern de les nacions històriques en el marc del conjunt d'Espanya. El Parlament de Catalunya va plantejar fa temps la realització d'una consulta a la ciutadania sobre els termes de la seva vinculació política a la resta

---

⁽⁵⁶⁾ **Iñaki Gabilondo.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

d'Espanya. La negativa de l'Estat a autoritzar-la, lluny de resoldre la qüestió, és expressió de les limitacions de qualitat democràtica que hauria de tenir el nostre sistema.

Les nostres pertinences variades

L'ésser humà és ésser humà de mil i una formes diferents i, per tant, no hi ha una sola forma “occidental i cristiana” de ser persona. L'espècie humana té i ha tingut al llarg de tota la seva existència rostres i formes de vida molt diferents, però totes com a membres de la família humana.

No hi ha ciutadania sense pertinences. A quins entorns culturals, cercles d'influència, espais socials... pertanyem? Parlem de tres pertinences:

► Tenim una pertinença global

Vivim en un mateix i únic món interconexionat i interdependent. Els habitants de la Terra del segle XXI som, definitivament, ciutadans i ciutadanes que hem de desenvolupar un sentit d'identitat i pertinença a un món supranacional, on han de compartir-se deures, drets i responsabilitats. Ja no podem oblidar-nos que som i formem part d'un món d'homes i dones, de nens i nenes que tenen el mateix dret que nosaltres a ser feliços, a desenvolupar la seva capacitat d'estimar, a conrear la seva pròpia identitat cultural, política, religiosa, ètnica..., que tenen el mateix dret que nosaltres a ser respectats en les seves formes i sistemes de producció, d'organització social i de funcionament comunitari.

Pertanyem a una mateixa comunitat planetària i és responsabilitat de tots (no solament dels governs nacionals i supranacionals, sinó també de la ciutadania organitzada) salvaguardar el futur de les noves generacions a través de la promoció, dinamització, educació i desenvolupament de valors, pautes de conducta social i habilitats per enfrontar les injustícies, les desigualtats i desequilibris de tot tipus, existents en molts punts del planeta.

Definitivament, l'economia, la política, la ciència i la tecnologia, la seguretat i la delinqüència, la sanitat i la lluita contra les malalties, etc., són ja globals i només poden ser abordades a escala mundial. Exemple significatiu: l'Ebola.

► Tenim una pertinença local

Però un ciutadà amb consciència de ciutadania global no és cap marcià. Viu intensament també la seva identitat local i valora el seu àmbit de proximitat com l'escenari on exercita i executa les seves pràctiques de participació cívica. És en el local on s'articulen les formes més coherents d'organització sociopolítica.

“Un ciutadà amb consciència de ciutadania global només pot ser ciutadà del món en la mesura en què és, se sent i exerceix de ciutadà d'un lloc concret. Només pot estimar els altres o uns altres més llunyans si ha estat capaç d'estimar els més propers. Només pot reconèixer, respectar i valorar altres identitats, llengües i cultures en la mesura en què ha desenvolupat el sentit d'identitat i pertinença amb la seva pròpia. En definitiva, té identitat global qui té, sent i exerceix la seva identitat local, qui comprèn que les seves accions locals tenen o poden tenir una repercussió i projecció global.”⁽⁵⁷⁾

Qui viu el seu espai local com un “espai dormitori”, difícilment pot identificar-se amb el global. Qui no viu un cert sentit de pertinença al seu propi territori, agredeix (sabent-ho o no) la seva pròpia identitat i es fa més vulnerable.

Perquè la proximitat:

- Facilita l'intercanvi de punts de vista i el contacte humà.
- Permet un major coneixement de la matèria col·lectiva que es tracta.
- Afavoreix fonamentar millor els pros i contres que comporta qualsevol qüestió col·lectiva amb interessos confrontats.
- I aporta un major compromís i coresponsabilitat quant a les decisions col·lectives i adoptades majoritàriament per la comunitat.

És en l'àmbit local on s'han desenvolupat amb més freqüència i fluïdesa la introducció de pràctiques deliberatives i formes de democràcia directa com a referèndums o consultes sobre pressupostos participatius o projectes d'inversió o d'impacte territorial.

⁽⁵⁷⁾ Enrique Arnanz. Ciudadanía y globalización. Documentos para el debate n°3. Fundación Esplai 2009. Pàg. 52.

► Tenim també una pertinença cívica

Les pertinences culturals, identitàries, racials, religioses... són fonamentals i cal respectar-les i gaudir-ne. Però, previsiblement, més que aquestes pertinences, ens uniran les “pertinences cíviques”.

Què és la pertinença cívica? Sentir com a pròpia la condició de ciutadà que viu amb altres ciutadans la seva vida quotidiana, i que amb ells construeix un magma cívic, una comunitat, un entorn comú que tots estimem i defensem. Ens sentim canadencs, espanyols, francesos o italians des de l'orgull de pertànyer a un país profundament divers, on aquesta diversitat es gaudeix, es respecta i ens enriqueix a tots.

Les pertinences cíviques deriven de la nostra comuna condició de ciutadania, dels drets humans que compartim com a base i suport de la nostra convivència, de les llibertats cíviques individuals i col·lectives que ens hem donat i regulat, dels drets socials ja conquerits i de les regles del joc de la democràcia ja consensuades.

“Aquesta pertinença cívica està per sobre de qualsevol altre tipus i, alhora, no ens impedeix defensar altres pertinences. El que té de bo ella és que no ens dispersa, ni ens mareja, ni ens embogeix respecte al que pot constituir una pista segura.”⁽⁵⁸⁾

► Necessitat d'una nova governança mundial

Definitivament, unir el concepte de “ciutadania” al de “nacionalitat” resulta insuficient. Perquè hi ha tota una xarxa de factors (globalització, l'heterogeneïtat d'identitats culturals, les migracions, l'abisme de desigualtats entre Nord-Sud, etc.) que ens obliguen a assumir un concepte de “ciutadania” més ampli o, almenys, no tan restrictiu.

D'igual manera, encara que reconeixem que la realitat de l'Estat-Nació existeix i té avui una funció necessària i insubstituïble, reconeixem que, en certa manera i per la creixent globalització, és ja una categoria del passat. Hem de parlar de Govern Mundial, de nous sistemes globals de governabilitat per a l'agricultura, la nutrició, l'economia, l'ecologia, la cultura, el dret, el mercat, l'educació, etc.

⁽⁵⁸⁾ **Carlos Giménez.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

Han quedat obsoletes i cada vegada més inoperants les institucions internacionals que es van crear per resoldre les necessitats i problemes del segle XX. I, encara que existeixen organitzacions mundials en molts camps que exerceixen funcions importants (FAO —Alimentació—, OMS —Sanitat—, OTAN —Defensa i Seguretat—, OMC —Comerç—, FMI —Economia—...), necessitaríem col·lectivament nous plantejaments i ajustos per afrontar de manera més integral i eficaç els reptes emergents que sorgeixen en aquest món nou. En molts casos, es tracta d'organismes internacionals compostos per Estats que defensen més les seves lògiques i interessos particulars que no els de la ciutadania en el seu conjunt i que requereixen transformar-se per donar resposta als desafiaments d'una nova època.

Si això és cert a escala mundial, també ho és a Europa, que es mostra incapaç de construir un projecte polític al servei de la ciutadania per sobre de la lògica de l'economia global i els interessos particulars dels estats del segle passat.

Un manifest publicat a França, citat per Josep Ramoneda⁽⁵⁹⁾ signat per Pierre Rosanvallon, Thomas Piketty i Daniel Cohen, entre d'altres, deia: “*La qüestió central és simple: la democràcia i els poders públics han de recuperar el control de manera efectiva i regular el capitalisme financer globalitzat del segle XXI. Una moneda única amb 18 deutes públics diferents amb les quals els mercats poden especular lliurement i 18 sistemes fiscals i de prestacions en rivalitat desenfrenada entre si, no funciona ni funcionarà mai.*”⁽⁵⁹⁾ Aquesta és la base del desconcert europeu: no hi ha projecte polític compartit.

En aquesta situació, continuava: “*Si l'esquerra defalleix, la fractura d'Europa prendrà la forma de l'oposició entre les elits i el poble. I, quan això passa, quan la ciutadania no se sent representada i les elits es bunkeritzen i s'allunyen cada vegada més de la resta de la societat, la democràcia sol tenir els dies comptats.*”

⁽⁵⁹⁾ **Josep Ramoneda.** La Maleta de Portbou núm. 7 setembre-octubre 2014

Vivim instal·lats en la sensació d'un caos global que provoca en nosaltres la nostàlgia d'un nou ordre internacional, conscients com som que els principals actors del sistema internacional no estan units per una voluntat comuna de defensar el que creiem que és o ha de ser inqüestionable.

Què és això inqüestionable? Tres aspectes:

► La conquesta dels drets

Des de la nostra mirada occidental, el segle XVIII va ser el segle dels drets civils (inici de reconeixement de les dones, dels joves, dels analfabets...); el segle XIX, el dels drets polítics (sufragi universal, legalització dels partits polítics, desenvolupament de la democràcia representativa...); el segle XX ha estat el segle dels drets socials (els drets de l'Estat del benestar, sanitat, educació, habitatge, treball...); i avui, situats en el tercer mil·lenni i al segle XXI parlem dels "drets de quarta generació" (dret a la formació permanent, a la informació i accés a les tecnologies noves, a la inserció social, a un estatut jurídic igualitari...).

Doncs, bé, avui els drets civils tenen encara un reconeixement incomplet, fins i tot, en països democràtics avançats; els drets polítics presenten una enorme feblesa en molts llocs del món; els drets socials segueixen sent, en gran manera, més programàtics que reals... I tots aquests drets han retrocedit en general davant la crisi global que estem vivint, davant l'embranchida i desenvolupament de les privatitzacions de molts serveis i davant el creixement d'una dreta política ultraliberal que lidera una revolució contra els pobres i un enaltiment de l'"homo economicus" per sobre de tot.

Què ha de ser el més inqüestionable en un nou ordre internacional, en la nova societat mundial i transnacional que ha nascut, en la configuració d'un nou govern global?: *"Anteponer a qualsevol situació econòmica, social, política, religiosa, etc., el respecte pels drets i dignitat de totes les persones i de tota la persona en la seva singularitat i en la seva diversitat. Ho anomenem ciutadania global. I no és aquesta una ciutadania difusa, ambigua o testimonial. És una ciutadania real, concreta, que no solament neix del reconeixement de la titularitat de drets i deures a tots els éssers humans, sinó també de situar l'ètica dels deures i les responsabilitats per sobre de les constitucions i les regulacions dels Estats. Gràcies al sentit d'identitat i pertinença a aquesta ciutadania global, es va consolidant i expandint el discurs universalista dels drets humans."* ⁽⁶⁰⁾

⁽⁶⁰⁾ Enrique Arnanz. Ciudadanía y globalización. Documentos para el debate nº3. Fundación Esplai 2009. Pàg. 29.

► El paper polític de la ciutadania organitzada

Juntament amb la reivindicació de la política i els mecanismes de representació legítims amb el vot, creiem que la ciutadania i les seves organitzacions de la societat civil i el tercer sector, en general, tenen un paper insubstituïble al govern del món. Amb un paper i un poder propi que no pot ser suplert ni per les Administracions Públiques ni pel Mercat, enfront dels quals inevitablement ha de situar-se de manera complementària i dissident, alhora.

El tercer sector té ja un recorregut caminat, una certa història i un escenari propi d'intervenció que ningú no qüestionarà.

Però ha d'avançar molt més encara en alguns aspectes importants: per exemple, a privilegiar clarament una cultura de la col·laboració enfront d'una cultura de la competència; a investigar, desenvolupar i promoure la innovació social expressada en noves formes de col·laboració, d'associacionisme, de treball en xarxa, d'utilització intel·ligent de les tecnologies per promoure el canvi social a l'interior de les nostres comunitats.

Així, doncs, el segon factor inqüestionable en el nou ordre internacional i en la configuració d'un nou govern global ha de ser el reconeixement del paper insubstituïble del tercer sector, de la societat civil organitzada en la gestió de la vida quotidiana de les seves comunitats locals i de la comunitat global.

► El creixement de la visió política global dels Estats

Igual que cada ciutadà ha d'integrar en el seu disc dur mental i vital que “el comú”, “el col·lectiu” també el concerneix de manera incondicional i que no pot inhibir-se com si “el de tots” no tingués res a veure amb ell —aquest és el fonament de la democràcia participativa—, també els Estats i les nacions han d'entendre i assumir que el supranacional, el continental, el mundial... els afecta indefectiblement, i no només des de la mirada o el plantejament de l'economia globalitzada, sinó des del respecte, l'exigència i la potenciació d'un model sostenible de desenvolupament de tots i per tots que respecti la diversitat.

Aquest és el tercer factor inqüestionable en el nou ordre internacional i en la configuració d'un nou govern global: o creix la cultura i la visió política global en la gestió dels Estats i es rebaixa el lideratge dels poders financers en la gestió de món i de la Mare Terra, o estem abocats a un abisme de desigualtat que arrasarà tot el que es trobi per davant.

Ciutadania, nacions i estat a Espanya

Com hem vist en diferents capítols, les crisis que conformen el canvi d'època i els seus diferents plans integren també aspectes específics en el cas espanyol. Succeeix quan parlem del local i el global, i també quan parlem de la convivència d'identitats i pertinences diferents a Espanya.

El nostre debat ha incorporat la qüestió:

“Un dels reptes més importants de la democràcia a Espanya és l'assumpció i gestió de la diferència, en el context d'un Estat plurinacional. Un element fonamental de canvi passa per un tractament democràtic de la diferència, de respecte i protecció de les minories nacionals que en cap cas ha d'estar renyit amb les garanties d'igualtat de drets per a tota la ciutadania. La qualitat d'una societat democràtica es mesura també per la seva capacitat per integrar la diversitat i el respecte a les minories.”⁽⁶¹⁾

La transició espanyola i la incipient democràcia postfranquista es va vertebrar a partir de l'esperit de reconciliació entre els espanyols i de grans acords polítics i socials que pretenien superar l'enfrontament secular que, per raó de classe, religió, ideologia i identitats nacionals i lingüístiques diverses, s'havia generat entre “les dues Espanyes”.

La Constitució del 1978 representa clarament la plasmació d'aquests acords. S'hi van configurar un conjunt notable de drets polítics i socials, l'arquitectura política de la separació dels tres poders, la monarquia parlamentària com a forma d'Estat, la independència entre Església i Estat, i la configuració de l'estat de les autonomies amb el reconeixement de l'existència de nacionalitats històriques i un marc específic de finançament del País Basc i Navarra. Tot això, sota la sobirania del conjunt dels espanyols com a subjecte polític, la indissolubilitat de la nació espanyola, el manteniment dels símbols com la bandera i l'himne nacional del règim anterior, i l'assignació de les forces armades com a garantia de defensa de tot això.

Trenta-sis anys després, són cada vegada més les veus que consideren superats alguns aspectes que van vertebrar aquells acords i en proposen la modificació. Ho aconsella la valoració del camí recorregut i, sobretot, la profunda crisi de determinades institucions, els canvis que s'han produït en la nostra societat i, particularment, l'opinió reiteradament manifestada per amplis sectors de la societat a Catalunya i el País Basc.

⁽⁶¹⁾ **Carles Barba.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

El marc actual es qüestiona obertament entre sectors amplis de la població de Catalunya i el País Basc. Per diverses raons: històriques, polítiques, culturals, lingüístiques, econòmiques i, des de fa anys, perquè es percep una incapacitat manifesta en els dirigents polítics per trobar un encaix adequat entre realitats, sensibilitats i interessos diversos.

El rebuig d'intents i demandes de nous marcs de major autonomia i sobirania compartida provinents del País Basc i de Catalunya han fet créixer la convicció i l'adhesió per part de molts a les anomenades "opcions sobiranistes", que van des de l'estructuració d'un nou marc confederal, a plantejar directament la creació d'Estats independents en el marc de la Unió Europea. Segurament i en termes de futur, és difícilment imaginable mantenir sine die l'estructura actual de l'Estat tal com la tenim establerta.

D'acord amb el formulat en el capítol cinquè, una de les qüestions fonamentals que una reforma constitucional haurà de resoldre té a veure amb l'estructuració política de les nacions que conviuen a l'Estat espanyol i els termes de la convivència entre les diverses identitats i subjectes polítics que hi conviuen.

L'exercici de la democràcia, de la ciutadania, de la compaginació del global amb el local i de la convivència natural entre diferents identitats exigeix construir un futur diferent sobre noves bases que donin resposta al canvi d'època que estem vivint.

En resum...

►Una de les qüestions centrals del canvi d'època és la simultaneïtat de l'àmbit global amb l'escenari local. No és possible que visquem al marge d'aquesta dialèctica que, d'altra banda, ens sotmet a enormes reptes, contradiccions i dificultats.

►Avui mana l'economia que és global, que funciona amb l'única lògica de maximitzar els beneficis econòmics, i que està en mans d'unes elits no només distanciades, sinó també enfrontades a la ciutadania i a la lògica del bé comú.

►La política i la democràcia haurien de reprendre el timó de tot allò que afecta a la col·lectivitat, però és un fet que la política local i dels estats/nació assisteix impotent a les lògiques econòmiques globals.

►La qualitat democràtica s'exerceix i s'aprèn més fàcilment en la proximitat, però ha de ser integrada en la governança mundial. L'estructuració política d'Europa com a projecte comú que defensa un model social de drets i un estat del benestar més enllà dels interessos particulars del club dels estats que la configuren és imprescindible.

►Les tendències globalitzadores en l'àmbit cultural, lingüístic i de concentració del poder han d'anar contrarestades i ser compatibles amb el respecte, el desenvolupament i la pervivència de comunitats i identitats diverses. Parlem de pertinences i identitats diverses i compartides: la global, la local, la pertinença cívica com a síntesi i nexa d'unió que no nega cap de les altres, sinó que els atorga un valor afegit a partir de la condició humana dels subjectes i de la seva condició de ciutadania.

►En el cas espanyol, un dels reptes principals dels canvis en el nostre sistema democràtic és resoldre la convivència de nacions, llengües i cultures, i una nova estructuració de l'Estat d'acord amb els nous temps i amb la voluntat de la ciutadania.

7 Reforçar la cultura democràtica

De súbdits i clients a ciutadans

És necessari potenciar, dinamitzar i augmentar la cultura democràtica de la ciutadania per tal que se'n senti legítimament portadora

S'ha parlat sovint de la superposició de les diverses crisis que conflueixen en l'actual escenari de les nostres vides. Crisi economicofinancera, de valors, institucional, del sistema polític...

Algunes són de caràcter global. Unes altres, no obstant això, tenen matriu més propera i local. En aquest sentit, vivim una crisi específica espanyola que té a veure amb la nostra particular història.

Sens dubte, el recorregut d'Espanya en termes de societat democràtica no és especialment extens ni sòlid. El marc jurídic polític establert el 1978, va representar l'inici d'una etapa insòlita al nostre país per la seva durada, de més de trenta-cinc anys de democràcia. La nostra societat sortia de quaranta anys de dictadura després de tres anys de guerra civil. Un règim autoritari que governava una societat on la vida democràtica era inexistent no només en l'àmbit polític, sinó també en la vida econòmica i social.

Diverses generacions van créixer en aquest context i, al seu torn, van heretar una trajectòria de societat de matriu autoritària amb l'excepció dels curts períodes de les repúbliques.

Si, en general, els canvis estructurals i les lleis no són condició suficient per produir canvis profunds en la societat, això és encara més cert en societats com l'espanyola amb evidents dèficits de vida democràtica.

Josep Ramoneda intervenia davant el ple del Consell Assessor de Fundació Esplai reforçant la importància de l'experiència democràtica i del bagatge cultural d'una societat per avançar en termes de qualitat democràtica:

“Per a la renovació d'aquest règim, caldrien moltes coses: reformar el sistema electoral, major transparència en el finançament dels partits polítics, major accés a la participació ciutadana, reforma de la Constitució... però totes serviran de poc si no hi ha realment una certa cultura democràtica que s'expandeixi i de la qual la ciutadania se'n senti portadora.” ⁽⁶²⁾

En totes les fases del debat, s'ha produït una gran coincidència a considerar que els eventuais canvis estructurals en les millores del sistema democràtic no es traduïran en canvis reals i sòlids si no es reforça la cultura democràtica de la societat i de la ciutadania:

Com podem augmentar la cultura democràtica de les nostres comunitats perquè siguin cada vegada més propietàries de la seva pròpia destinació? Com generar participació i autonomia en una societat tan dependent de les institucions? Com podem millorar la nostra democràcia si la nostra societat espera que l'Administració li resolgui tots els problemes? Com li demanem a la ciutadania maduresa democràtica quan no ha estat educada en això? Un canvi constitucional, una nova llei electoral o la introducció de mecanismes de democràcia directa generaran canvis per si mateixos?

Sobre la delegació i la relació de clientela

Durant massa temps, la societat espanyola ha assumit la cultura de la “delegació” dels assumptes col·lectius en la política professional i en l'Estat, en general. S'ha entès, sovint, la democràcia com el mer exercici d'“escollir” uns representants o “pagar” uns funcionaris públics, “desentenent-se” i adoptant un paper de “client insatisfet” que atorga a uns altres la responsabilitat de la gestió pública.

⁽⁶²⁾ **Josep Ramoneda.** Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

Quim Brugué, després de reivindicar la política, criticava aquesta actitud al debat territorial de Barcelona, en els següents termes:

“Els polítics, segurament, són el primers que han de liderar una transformació, però tots tenim responsabilitats. I, per tant, si volem regenerar la democràcia, hem de canviar moltes coses de les institucions i dels actors polítics, però també hem de canviar coses en els mitjans de comunicació, en les organitzacions de la societat civil i jo diria que també hem de canviar coses en la pròpia ciutadania. Una ciutadania que s’ha cregut excessivament que era un client i s’ha oblidat de ser ciutadà. I ser ciutadà no és demanar i rebre, com en el cas d’un client amb capacitat adquisitiva.”⁽⁶³⁾

Algunes intervencions feien seves paraules particularment crítiques respecte a “la delegació”, que es converteix en conveniència amb el poder establert.

“Crec que era Martín Luther King qui deia: No em dolen els actes de la mala gent, sinó l’espantós silenci de la bona gent... Cal recuperar espais perquè les veus de compromís i denúncia se sentin i és aquí on els ciutadans i les seves institucions han de tenir més paper i millor.”⁽⁶⁴⁾

⁽⁶³⁾ **Quim Brugué.** Debat territorial Catalunya. Palau Macaya. Barcelona, 4 de febrer del 2014.

⁽⁶⁴⁾ **María Jesús Manovel.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

Considerar el comú com a propi. La ciutadania com a subjecte col·lectiu

En el rerefons d'aquesta actitud que s'ha generalitzat durant les nostres primeres dècades de règim democràtic, s'associa la propietat a l'àmbit privat. Jo m'ocupo i em preocupo d'allò que m'és "propi", és a dir, allò que ocorre dins de "casa meva". El gran canvi de mentalitat té a veure a considerar el "públic" com alguna cosa que afecta "a tots i cada persona individualment". Tractar les qüestions de la "col·lectivitat" com preocupacions de "tots i cadascun dels ciutadans".

Joan Subirats, catedràtic de Ciència Política de la UAB, contraposava en *El País* la posició de "client" que va delegar les "responsabilitats" enfront de la necessària condició de "ciutadans" per gestionar "el comú":

"Un dels majors errors comesos en la construcció dels serveis públics va ser imaginar que, una vegada decidida la seva creació i establerta la plantilla professional que s'ocuparia del servei, l'única cosa que havia de fer-se era actuar com un client del sistema. I així ens va. Tot s'enfonsa. Però seguim mirant cap amunt en espera de respostes, quan la resposta està en nosaltres, en la nostra capacitat política de gestionar col·lectivament el patrimoni comú." ⁽⁶⁵⁾

En el debat virtual, han estat moltes les veus que han reivindicat el paper actiu de la ciutadania, la necessitat del seu protagonisme per a la millora de la qualitat democràtica i el reconeixement de la seva emergència progressiva en els últims temps.

"La qualitat democràtica requereix, abans de res, l'existència de subjectes autònoms, de ciutadans lliures, disposats a fer ús de la paraula amb responsabilitat." ⁽⁶⁶⁾

"Ara, quan totes les estructures estan qüestionades i apareixen com a poc fiables, apareixen també símptomes que s'està trencant aquesta cultura de la delegació i que, a poc a poc, es van assumint responsabilitats personals en la solució dels problemes o en la cerca d'alternatives de futur." ⁽⁶⁷⁾

⁽⁶⁵⁾ Joan Subirats. *El País*, 24 de novembre del 2013.

⁽⁶⁶⁾ Salvador Carrasco. Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

⁽⁶⁷⁾ Josechu Ferreras. Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org novembre 2013.

“El primer aspecte a canviar és la presència activa dels ciutadans. La proposta activa construint espais en els quals les alternatives s’apliquen, s’enforteixen i s’estenen a força de convèncer cada vegada més gent que les experimenta. El segon és que a l’1%, a aquest 1% (grans fortunes i col·laboradors necessaris: polítics, periodistes i mitjans, professors universitaris, etc.) que portat per la seva il·limitada avarícia ens explota al 99%, li fem experimentar que l’anterior impunitat de què gaudien s’està acabant.”⁽⁶⁸⁾

“Possiblement, una de les conseqüències més positives del context actual és que s’estan generant espais de resposta i implicació ciutadana de molt diferents tipus.”⁽⁶⁹⁾

“La mobilització és cada vegada més plural i heterogènia perquè són cada vegada més els ciutadans i ciutadanes que es neguen a perdre conquestes anteriors; sens dubte, aquest és avui un dels motius d’esperança més importants. Hem de ser intel·ligents i saber aprofitar aquest moment positiu de repolitització i resocialització que estem vivint.”⁽⁷⁰⁾

La qualitat democràtica es decideix en la vida quotidiana

La reflexió sobre la ciutadania i la democràcia no ha de referir-se estrictament a la política “amb majúscula”, sinó a tots els àmbits de la vida col·lectiva i dels serveis públics: educació, salut, convivència, medi ambient, barri, comunitat de veïns...

Aquesta és una reflexió que s’ha formulat de manera recurrent en tots els debats i que té la seva versió específica a Espanya. Difícilment és creïble que el sistema democràtic vagi a millorar si no som capaços d’introduir la pràctica de la deliberació, les actituds d’escolta o empatia o el raonament i el consens com a normes habituals en els àmbits de la quotidianitat de la ciutadania.

Representants de l’àmbit sindical als debats assenyalaven, per exemple, una evidència: bona part de les hores del dia a dia de les persones es desenvolupen en el treball. El món del treball i de l’empresa ha de ser un espai preferent per a la participació i l’assumpció de responsabilitats col·lectives. Un espai quotidià d’exercici de vida democràtica.

⁽⁶⁸⁾ **Luis M. López Aranguren.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org, novembre 2013.

⁽⁶⁹⁾ **Marta Arias i Marc Alcaraz.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org, novembre 2013.

⁽⁷⁰⁾ **Enrique Arnanz.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org, novembre 2013.

També ho feien notar els actors de la comunitat educativa, mestres, monitors, famílies i ajuntaments. Es tracta d'incorporar en termes de normalitat —ja es produeix en moltes ocasions— que les decisions que afecten la col·lectivitat i on sovint es confronten interessos contraposats es prenguin amb tota normalitat després d'haver analitzat i deliberat sobre els seus avantatges i inconvenients.

Existeixen cada vegada més i millors pràctiques de deliberació sobre decisions d'inversions en l'àmbit local, amb pràctiques de pressupostos participatius i decisions compartides sobre com gestionar espais públics i impulsar iniciatives culturals diverses.

La proximitat apareix en aquest sentit com un nivell propici per a experiències de major qualitat democràtica. Per la seva efectivitat, per la seva viabilitat i per la seva proximitat.

“La cultura democràtica s'aprèn a partir de la vivència personal, començant per l'àmbit familiar i continuant pel de l'escola i l'àmbit comunitari o associatiu. S'aprèn amb experiències de vida real.”⁽⁷¹⁾

“Sembla també que les persones ens hem desentès del polític com a quotidià, en el sentit de ser més habitants que ciutadans de la nostra terra. Arriba el moment de participar més, més directament i freqüentment en “el comú”, en temes que ens afecten dia a dia”.⁽⁷²⁾

⁽⁷¹⁾ **Jordi Armadans.** Debat territorial Catalunya. Palau Macaya. Barcelona, 4 de febrer del 2014.

⁽⁷²⁾ **Francisco Abad.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org, novembre 2013.

Propostes:

El debat ha aportat reflexions de profunditat sobre el que significa la participació i sobre com fer passos en termes de millora de la cultura democràtica del nostre país. Hi ha cinc línies de coincidència destacades.

Escoltar, opinar, deliberar, decidir

Més enllà de les eleccions, participar és molt més que votar cada quatre anys. És escoltar, opinar, deliberar i també prendre decisions, assumir responsabilitats i compromisos.

És també assumir que les raons i les veritats no són monopoli de ningú. Es tracta d'incorporar en la pràctica política alguna cosa tan senzilla —com inusual!— com és el fet d'admetre errors propis, reconèixer els mèrits dels altres i entendre que les visions són complementàries i les responsabilitats compartides.

Reivindicació de l'empatia

Qualitat democràtica és també incorporar com alguna cosa natural l'empatia, la capacitat de posar-se, vitalment i intel·lectualment, en la situació de l'altre, més enllà de l'obstinada obsessió de convèncer o, directament, de pretendre imposar el propi criteri als altres.

Valorar les oportunitats de les TIC quant a noves formes de participació

Participar requereix temps i esforços i no tothom té les mateixes possibilitats; cal organitzar noves formes i mètodes de participació. Les TIC permeten superar les limitacions d'espai, temps i costos per facilitar la igualtat d'oportunitats en la participació.

La necessària acceptació dels límits

Hem d'assumir que no tot és possible, que no és possible satisfer tots els interessos, que els recursos són limitats i que no tot es pot comprar. Sovint traslladem la idea hegemònica dels diners com a valor sagrat i omnipotent als àmbits de la política, i la gestió de la vida col·lectiva. Aquesta idea ha tingut un desenvolupament suficient en el primer capítol en el qual es reivindica la necessitat de posar la persona —totes les persones i tota la persona— al centre de les decisions polítiques, econòmiques i socials.

Incorporar els joves

És imprescindible. Perquè tenen una visió desinteressada de la vida. Perquè no tenen por ni estan condicionats per la nostra història. Perquè són els receptors d'aquest sistema polític en crisi. Perquè seran els protagonistes del canvi. Perquè les TIC són clau i ells les estan vivint com alguna cosa que forma part de la seva vida des de petits.

L'educació com a estratègia d'aprenentatge i assumpció de la cultura democràtica

L'educació apareix com una estratègia essencial en l'aprenentatge de la participació i en l'assumpció d'una autèntica cultura democràtica. Convé garantir-la per a tothom, des de petits, en els diferents àmbits relacionals i amb experiències de vida real.

Els espais educatius són diversos i, des de cada àmbit, cal promoure l'experiència vital de la democràcia. En la vida quotidiana, en la família, a l'escola, a l'institut, en el temps lliure, en la comunitat.

Aprenent a escoltar, a raonar, a deliberar, a resoldre les diferències democràticament, assumint responsabilitats. Considerant ja la infància com a espai de ciutadania amb drets i deures.

“En el debat s'ha parlat d'educació des de diverses accepcions o perspectives: com a formació en valors (la democràcia es basa en valors tals com el respecte, la implicació pel comú, la responsabilitat); com a formació política (la democràcia exigeix saber discriminar, saber decidir, saber optar críticament sobre alternatives polítiques. . .), i com a formació pràctica de la participació (s'aprèn a participar participant-hi, per això, és necessari que en tots els àmbits i ordres de la vida es fomenti i s'implantin formes de participació).”⁽⁷³⁾

Així mateix, s'ha plantejat l'educació com un dels mecanismes essencials en l'anivellament d'oportunitats individuals (l'educació com a possibilitat d'accés a la informació i la capacitat de tothom amb independència del seu origen social) i de desenvolupament social (l'educació com a força d'innovació i de creació que repercuteix en el ben comú).

No es neix ciutadà. S'aprèn a exercir la ciutadania. S'ha formulat la necessitat d'apoderament de la ciutadania no només com la capacitat per gestionar el col·lectiu, sinó com la capacitat per resoldre els conflictes i prendre decisions.

⁽⁷³⁾ **Debat territorial València.** Facultat Pedagogia i Educació Social UV València, 1 d'abril del 2014.

8

Actituds vitals davant el canvi d'època

Què podem fer cadascun de nosaltres en tot això?

Sí, sí, parlem d'alguna cosa que vagi més enllà de l'estricta política!

Davant una crisi global com la que estem vivint, l'aportació i la responsabilitat de cada persona en la construcció de la convivència i de la qualitat democràtica és una qüestió essencial

És necessari basar tot l'expressat en els capítols anteriors en determinades actituds vitals i valors cívics aplicables individualment i col·lectiva.

No hi ha qualitat democràtica si els ciutadans ens convertim en indignats passius o menfotistes, consentint que les elits decideixin i actuïn..., mentre nosaltres ens autosatisfem posant-los verds i protestant, però sense actuar amb intel·ligència i amb organització.

No hi ha qualitat democràtica si no entenem d'una vegada per sempre que el que ens fa veritablement febles no és que siguem pocs; és que no estiguem units ni sabem o volem actuar junts.

No hi ha qualitat democràtica si no busquem l'ajust fi entre les nostres accions, paraules i pensaments, i permetem que la incoherència s'apropii també del nostre cap, del nostre cor i de les nostres mans.

Apostem per aquestes tres actituds vitals per construir una democràcia de qualitat. No són les úniques, però sí que són bàsiques.

No dimitir, no abandonar, no caure en el desencantament o en la indignació passives. La constància

Creure en les possibilitats de canvi i en el valor de les nostres accions, per petites que siguin.

El problema que tenim amb el funcionament de la política i de la democràcia és seriós, és de fons. Per tant, no es resol ni en una tarda ni amb quatre trobades. Requereix “no dimitir”, persistir, no cansar-nos de donar-li voltes i de treballar en aquesta adreça. Ser constants en el sentit de mantenir-se en la causa, encara que sigui amb una intensitat diferent. I, si ens cansem, no desaparèixer de l’escenari, sinó graduar el nivell de compromís per no esgotar-nos en l’intent.

Podem acceptar el determinisme que “*les coses són el que són perquè no hi ha una altra alternativa*”? Hem dit que no en pàgines anteriors.

Potser, ens trobem davant un escenari de governants notablement maldestres? És que no hi ha possibilitat d’elecció i com que el sistema és el que mana... “no hi ha una altra alternativa”? Podem acceptar la idea que els economistes han estat els ideòlegs durant la crisi i ho segueixen sent en el moment actual i, com que coneixen les lleis de la ciència econòmica, són els únics que poden assenyalar les directrius per on s’ha de canalitzar l’acció política? Quantes vegades hem sentit al llarg d’aquesta llarguíssima crisi que era clar el que calia fer, i que només faltava voluntat política per dur-ho a terme? És compatible el determinisme dels mercats amb l’autonomia i la llibertat que caracteritza la democràcia?

Ara, la ciutadania ha decidit no callar, no atorgar, **prendre la paraula i mobilitzar-se**. Com que la gestió de la crisi ha estat brutalment injusta i aquest govern ha practicat una destrucció sistemàtica de l’Estat del benestar, començant per baix, com que s’ha enrocat en l’estratègia letal de negar-ho tot, d’aguantar com sigui i d’aprofitar-se de la falta de cultura política i cívica de molta gent..., a la ciutadania no li queda més remei que **prendre, a poc a poc, la paraula i mobilitzar-se**.

“Mai no se li pot negar a ningú la possibilitat de canviar”, és un dels principis ètics des dels quals justifiquem la nostra oposició a la pena de mort. Doncs, bé, les polítiques neoliberals econòmiques, socials, educatives, sanitàries, culturals que s’han aplicat i que se segueixen aplicant estan condemnant a la mort cívica, a la mort del sentit de la vida a molta gent. Per això, hem d’aplicar aquest principi també al social, al col·lectiu i al comunitari, sabent que els canvis sociopolítics profunds, perquè siguin eficaços i eficients, han de venir precedits o han de donar-se alhora que altres canvis

mentals, culturals, ètics... en els subjectes i en les comunitats, i que això comporta inevitablement la referència a processos llargs, lents, contradictoris, acceptant que, encara que estiguem molts en el mateix mar, ni tots navegem en el mateix vaixell ni tots ho fem amb la mateixa velocitat, ni en la mateixa direcció.

Aplicar la intel·ligència de “fer-ho sempre amb altres”

Sentir la crida de construir junts la comunitat. Sentir l'interès pel “comú”, contra l'individualisme i des del col·lectiu. I això significa fer-ho amb gent que probablement veu aquests temes des de diferents perspectives.

“Aristòtil afirmava que “mai el més savi dels homes podrà aconseguir la saviesa de molts homes”. Mai amb tan poques paraules no s'han definit tan precisament els arguments que justifiquen els nostres persistents esforços democratitzadors. Aristòtil ens presenta la democràcia com una forma de prendre decisions on el diàleg entre persones (en plural) genera una intel·ligència col·lectiva que no es troba quan les decisions les pren una persona (en singular). Aquesta és la força de la democràcia.”⁽⁷⁴⁾

Per tant, l'essència de la democràcia no rau en la capacitat d'escollir entre dos o més contendents, sinó en la capacitat col·lectiva de generar decisions que neixen de la interacció entre els uns i els altres. Per això, en democràcia, el moment electoral no és el punt de partida; és o ha de ser el punt d'arribada de tot un procés de deliberació, d'anàlisi conjunta —no només ni principalment de confrontació—, de raonaments, de consensos, d'actituds d'escolta o empatia... Res no pot anul·lar la nostra capacitat de diàleg i de cerca col·lectiva de solucions per a la nostra vida. I aquesta és la intel·ligència col·lectiva de què parlem: la capacitat de pensar, decidir i actuar per nosaltres mateixos, amb vista a la transformació de la nostra pròpia realitat. O sigui, la meravella de ser i actuar col·lectivament com a amos del nostre pròpi destí.

Es tracta d'incorporar en termes de normalitat que les decisions que afecten la col·lectivitat i en les quals sovint es confronten interessos contraposats, s'han de prendre col·lectivament després d'haver analitzat i deliberat sobre els seus avantatges i inconvenients.

⁽⁷⁴⁾ **Quim Brugué.** El País, 20 de setembre del 2014.

I no parlem només de debats o deliberacions conjuntes, que les necessitem... i molt. Parlem també de la necessitat de construir junts experiències concretes, “de tenir experiències vitals i reiterades de participació comunitària en temes concrets lligats al territori”. “Ni un sol programa, ni un sol projecte, ni una sola actuació sense estar gestionada socialment, sense estar desenvolupant comunitat, sense que hi hagi participació, sense que hi hagi protagonisme col·lectiu.”⁽⁷⁵⁾

No és aquesta una tasca fàcil perquè implica que els uns i els altres coneguem bé l'entorn en el qual actuem; consensem els objectius i les finalitats que volem aconseguir tenint en compte també altres actors socials presents en aquest mateix territori; decidim les accions a emprendre; executem el programa consensuat i avaluem col·lectivament els resultats i el nostre propi treball com a equip.

Com dèiem al capítol anterior, la qualitat democràtica té a veure amb ser capaços de posar-nos vitalment i intel·lectualment en la situació dels altres, més enllà de l'obsessió de convèncer o de pretendre imposar el nostre propi criteri als altres. És assumir que les raons i les veritats no són monopoli de ningú. És incorporar a la pràctica política el fet d'admetre errors propis i reconèixer els mèrits dels altres; és entendre que les visions de les coses són complementàries i les responsabilitats compartides.

És això..., saber aplicar amb intel·ligència “*fer-ho sempre amb altres*”.

Ser coherents

No es tracta només d'acceptar allò que “en política no val tot”. Per descomptat! No es tracta només d'evitar comportaments il·legals o moralment reprovables. Es tracta de construir exemplaritat i moralitat cívica des del comportament digne i net dels qui, amb major o menor intensitat, en uns nivells o uns altres, com a professionals o com a voluntaris, treballen en benefici de la comunitat. Per tant, el marc per interpretar l'ADN de la coherència cívica no és el marc “del que és legal” sinó el marc del que és ètic, del fur intern, de l'excel·lència en el comportament i en el compromís.

⁽⁷⁵⁾ **Luis M. López Aranguren.** Fòrum virtual www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org, desembre 2013.

La coherència significa la capacitat d'assumir sense cap mena de vergonya **el que un diu** perquè l'avalua **el que fa**, i és en aquest sentit l'actitud que s'oposa al cinisme de col·locar-se descaradament en les pròpies contradiccions com a la irresponsabilitat d'assumir sense problemes qualsevol discurs demagògic.

La coherència cívica, com tot, s'aprèn practicant-la, visibilitzant-la, exemplificant-la. I això de la coherència, en què es tradueix?

Primer: coherència és sentir una preocupació genuïna i pura per entendre i realitzar el treball polític com un servei perquè la comunitat funcioni i la democràcia es consolidi. Aquesta manera d'entendre la coherència és radicalment oposada a l'elitisme, els privilegis o a la utilització de la política per situar-se en el poder del tenir, en el poder del saber o en el poder de la influència dominant.

Segon: com que la coherència es refereix també a la unió d'unes coses amb unes altres, coherència en el marc de la qualitat democràtica seria també l'esforç per no tenir una ètica d'estar per casa, una altra per caminar pel carrer, una altra per al treball i una altra per l'ONG amb la qual col·laborem.

Coherència significa exemplaritat; exemplaritat cívica i política en els individus, en les institucions i en les organitzacions socials. Exemplaritat en tots els àmbits, demostrant a la ciutadania que el que fem —des d'on ho fem— no és només una part del nostre treball, sinó també, i sobretot, una forma important de demostrar els valors que defensem i en els quals creiem.

Tercer: coherència significa decència. *“Aviat compliré setanta-un anys. I, després d'haver llegit i vist moltes coses, després d'haver passat per diferents línies de pensament, m'he adonat que el que em deia la meua mare quan jo era petit ha estat gairebé la solució universal de gairebé tota la meua vida. La meua mare em parlava de la decència. Doncs, en aquests moments de la vida, si analitzo les coses des de la perspectiva de la decència... em surt gairebé tot bé.... Mentre el món ens va donant sorpreses sobre el que ve i deixa de venir, si ens situem en la pista segura de la decència que deia la meua mare i de 'rumb a l'home', anirem en la bona direcció.”⁽⁷⁶⁾*

⁽⁷⁶⁾ Iñaki Gabilondo. Consell Assessor Fundació Esplai. CaixaFòrum. Madrid, 3 d'octubre del 2013.

Decència significa honestedat; no jugar a la simulació oportunista del que convé en aquest o en aquell moment; no enganyar amb falses aparences i amb mentides; no recórrer a l'astúcia com la principal o una de les principals qualitats en la gestió del públic; no simular la defensa d'interessos nobles quan, en el fons, s'estan defensant interessos espuris; no entendre que el servei als altres obliga a una certa circumspecció i al reconeixement del límit en les nostres accions i possibilitats...

Debat territorial Madrid,
celebrat el 8 d'abril del 2014 a la Fundación Encuentro

Pacte per la qualitat democràtica

Pacte per la qualitat democràtica

En tots els debats territorials que hem realitzat en els últims mesos, ha aparegut, amb diferents accents i formulacions, la idea de vertebrar un gran acord social i polític per introduir aquests elements de qualitat en la nostra democràcia imprescindibles avui per afrontar els grans reptes que tenim com a societat i, particularment, per garantir amb equitat els drets individuals i socials de la ciutadania.

La proposta del Pacte per la qualitat democràtica es formula, doncs, a partir d'una triple consideració i una convicció estratègica que han gaudit de consens generalitzat al debat que s'ha produït al llarg dels últims mesos.

Primera consideració: la necessitat

Amb independència de la valoració del que ha significat la transició a Espanya en termes d'avenç democràtic i social al nostre país, hi ha un diagnòstic àmpliament compartit respecte a la profunda crisi que sofreixen la majoria de les institucions de l'Estat, així com del marc i l'arquitectura de les regles del joc definides llavors.

Això requereix una revisió en profunditat, trenta-cinc anys després, per donar resposta a les noves demandes de la ciutadania en un nou context que ha canviat radicalment i, en conseqüència, un nou pacte social i polític com el que va inspirar els acords que van donar lloc a la Constitució del 1978 i el que se'n va derivar.

Segona consideració: la importància

La reflexió sobre la necessitat de reforçar la democràcia ha sortit de l'evidència d'una societat cada vegada més pobra i desigual i, d'altra banda, de la constatació que la política i el nostre sistema s'està mostrant impotent per donar resposta als grans desafiaments dels ciutadans. Estem parlant d'un escenari postcrisi, però també, i sobretot, d'un escenari que ens permeti viure en un nou context i en una nova època.

El debat ha reivindicat la política i la seva funció de timó de la vida pública. Una política diferent, que ha de manar sobre l'economia, que compti amb la ciutadania, que operi en l'àmbit local i global, que garanteixi transparència i honestedat, que situï la persona al centre. Això és el que està en joc i aquí rau la seva importància.

Tercera consideració: la urgència

La qüestió no és ajornable perquè la dimensió de les conseqüències de no disposar dels instruments adequats per resoldre els problemes és d'una gran magnitud.

Els índexs de pobresa, atur i desigualtat del nostre país són insuportables. Ho són especialment els indicadors diversos relatius a la infància al nostre país. És nociva també la incapacitat per canalitzar les demandes de la ciutadania en la seva voluntat d'exercici com a subjecte polític. És escandalosa també l'escalada de casos de corrupció, i el descrèdit actual dels partits polítics i de la política en general ens descriu una societat malalta.

Una convicció estratègica: entre tots

La idea del pacte per la qualitat democràtica comporta la premissa que ningú en exclusiva no pot generar el canvi i que només el concurs de tots garantirà una democràcia de qualitat que sigui útil per a la nostra societat.

Ni les institucions de l'Estat, ni els partits, ni els tribunals per si sols poden generar el canvi. Tampoc els moviments ciutadans o els sindicats, les ONG o les organitzacions del tercer sector, per més que en alguns d'aquests s'hagi generat la repolitització de la societat. Ni tan sols els mitjans de comunicació o les grans corporacions amb tot el seu poder i influència poden canviar la societat en termes de qualitat democràtica.

És necessària la participació de tots els actors socials, econòmics, polítics, ciutadans, acadèmics. La deliberació de tots, l'acord i la negociació i, particularment, l'adopció de compromisos per reformar el nostre sistema.

De què estem parlant?

Parlem, doncs, d'un pacte social i polític per i per a la qualitat de la nostra democràcia. Un gran acord i una estratègia de millora col·lectiva, compartida per molta gent, moviments ciutadans, partits, sindicats, entitats del tercer sector, institucions públiques i privades, que signifiqui una regeneració a fons de la nostra democràcia.

Parlem d'un pacte per una nova democràcia que situï la persona al centre de la vida col·lectiva, de les decisions econòmiques que afecten la ciutadania, de les polítiques públiques.

Parlem d'un pacte que reivindica la política com a timó de la vida col·lectiva, que deixi d'estar supeditada a un sistema econòmic amb les regles que marquen els poderosos, en el marc local i en global, d'Europa i del món.

Parlem d'un acord per modificar tot allò del nostre sistema que ha caducat i que requereix canvi i actualització d'acord amb un nou temps i una nova època. De millorar la nostra democràcia representativa i incorporar noves formes d'exercir-la quotidianament.

Parlem d'un canvi empès clarament per la ciutadania, com si fos un nou "procés constituent", sense començar de zero perquè la fulla en blanc no existeix, amb l'experiència ja d'una curta però intensa història democràtica i d'una transició ja acabada, amb les seves llums i les seves ombres.

Un compromís per un canvi profund que comporti coherència amb el que es proclama i, alhora, una disposició col·lectiva per compartir espais de poder i treballar junts per introduir aquesta nova cultura democràtica.

Parlem, sobretot, d'un gran acord social per eradicar la pobresa, per generar ocupació, per mantenir l'Estat del benestar i per disminuir radicalment la desigualtat al nostre país.

Veus autoritzades com Bauman parlen d'un nou contracte social, també hi ha qui formula la necessitat d'un procés constituent. Es tracta de propostes de gran importància i profunditat que busquen construir un nou model social, econòmic i polític per a una nova època que permeti afrontar els grans desafiaments de la pobresa, la desigualtat a Espanya i a Europa. Possiblement, estem parlant del mateix. Aquest és el repte en última instància.

La necessitat d'una vida pública neta i transparent, d'ampliar i millorar la democràcia representativa, de recuperar legitimitats i el protagonisme de la ciutadania, de donar valor i dignitat a la política, convergeixen en la necessitat d'un **Pacte per la qualitat democràtica.**

El debat que hem propiciat ho ha formulat d'aquesta manera i així ho transmetem. La resposta no està en el vent, està en les voluntats col·lectives.

6 Maig/octubre del 2014 → **Redacció**
de "Ciutadania i Qualitat Democràtica"

5 Del 15 de gener al 15 d'abril
de 2014 → **Debats territorials**

Gener/abril
2015
**Presentacions
del document**

4 Del 4 de novembre al
15 de desembre del 2013 → **Fòrum de Debat virtual**

3 31 d'octubre del 2013 → **Finalització de l'enquesta**

2 16-22 d'octubre
del 2013 → **Enviament de les enquestes on line** als assistents al ple

1 3 d'octubre
del 2013 → **Presentació de <http://www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org>**

Annexos

Annex 1

Cronologia del procés

3 d'octubre del 2013: Inici del debat. Ple del Consell Assessor de Fundació Esplai amb les intervencions d'Iñaki Gabilondo i Josep Ramoneda. Caixaforum Madrid.

15 d'octubre del 2013: Enquestes valoració a membres del ple.

1 de novembre del 2013: Activació de la plataforma www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org.

4 de novembre del 2013: Inici del fòrum virtual.

15 de desembre del 2013: Finalització fòrum virtual.

4 de febrer del 2014: Debat territorial Catalunya: Barcelona- Palau Macaya Fundació la Caixa.

1 d'abril del 2014: Debat territorial Comunitat Valenciana: València – Facultat de Pedagogia i Educació Social Universitat de València.

8 d'abril del 2014: Debat territorial Madrid: Fundación Encuentro.

Annex 2

Participants

Francisco Abad. Fundación Empresa y Sociedad - Fundación Esplai

Jaume Aguilar. FMRP Federació de Moviments de Renovació Pedagògica de Catalunya

Marc Alcaraz. Federació Catalana de l'Esplai - Fundesplai

Josep Alemany. Arquitecte

Oriol Alsina. Amics de la Gent Gran

Chelo Álvarez- Empresa d'Inserció. ONG Alanna

Pilar Álvarez. Experta en programes d'Acció Social i en drogodependència

Virginia Álvarez. Empresa d'Inserció. ONG Alanna

Ester Alventosa. FAPA. Plataforma per l'Ensenyament públic i Moviment Veïnal

Mar Amate. Plataforma del Voluntariado de España

Vicente Andrés. Psicòlegs. Càritas València

Oriol Amorós. ERC

Luis Aranguren. PPC Editorial

Marta Arias. Unicef - Fundació Esplai

Jordi Armadans. Fundipau

Enrique Arnanz. Iniciatives SCP. Fundación Esplai

Pilar Aznar. Professora Facultat Ciències de l'Educació, Universitat de València

Núria Baeza. Treballadora Social. Càritas. Universitat de València

Juan Ballesteros. Jubilat. Voluntari

Carles Barba. Fundesplai

Agustín Blanco. Fundación Encuentro

Alfredo Bohórquez. Eulen

Giovanna Bombardieri. Fundación Encuentro

Merixell Borràs. CiU

Quim Brugué. Universitat de Girona - IGOP - UAB

Roger Buch. Fundació Pere Tarrés

Tom Burns. Periodista. Eurocofin

Julio Camacho. INJUVE

Dolors Camats. ICV

Carles Campuzano. CiU

Enric Canet. Casal dels Infants per a l'Acció Social als Barris

Salvador Carrasco. Sociòleg. Fundesplai

Dani Celma. Federació Catalana de l'Esplai - Fundesplai

Manuel Civera. Alcalde de Alcublas
Inspector d'Habitatge. Generalitat Valenciana

Mireia Cloquell. Responsable de Tercera Edat i Teleassistència de Creu Roja a la Província de València

Vicent Comes. Professor Universitat La Florida

Consuelo Crespo. UNICEF

Teresa Crespo. ECAS. Entitats Catalanes d'Acció Social

Antonio Chueca. Fundación Encuentro

Nieves Dios. Pedagoga. Fundación Esplai

Miguel Domènech. Fundació APIP-ACAM.
FUNDACODE

Miquel Àngel Escobar. UGT Catalunya

Núria Espí. Política

Toni Femenía. Psicòleg.
Coord. S. S. FSP-UGT-PV

Josechu Ferreras. Argos Proyectos Educativos

Ángel Flores. UGT

Carles Fons. ATTAC

Verónica Franconi. Representant d'Alumnes
Universitat de València

Sònia Fuertes. Fundació Salut i Comunitat

Joan Carles Gallego. CCOO Catalunya

Daniel Garcia. UGT

Júlia Garcia. Educació Ambiental ACCC.
Fundesplai

Miguel García Aya. Cap de Servei en
la Conselleria de Sanitat de la Generalitat Valenciana.
Fundació Esplai Comunitat Valenciana.

Ramon García Gay. Esade - Fundesplai

Josep Gassó. Fundesplai

Francesc Gasulla. Tècnic Fundació Esplai

Carlos Giménez. Instituto Universitario IMEDS
- UAM Universidad Autónoma de Madrid

Gabriel González. Tècnic Fundación Esplai

Laia Grabulosa. La Confederació, Patronal del
Tercer Sector Social de Catalunya

Àngels Guiteras. Taula Tercer Sector Social/ABD

Cecilia Herráiz. A. V. Patraix

Jorge Hermida. Coordinador Infantil i Juvenil de
Tiempo Libre en Vallecas / FEVOCAM

Oriol Illa. MLP • Moviment Laic Progressista

Mario Jordá. Confederación Centros Juveniles
Don Bosco

Paco Labiós. Fòrum de Participació Ciutadana de l'Agenda 21 Local de Benetússer

Juan José Lacasta. FEAPS

Fernando Laullón. Inspector en la Conselleria de Serveis Socials de la Generalitat Valenciana. Fundació Esplai València

Fernando Lezcano. CCOO

Luis M^o López Aranguren. Fundación Tomillo

Amelia López. Psicòloga. Serveis Socials. Aj. Aldaia

M^o Jesús Manovel. Fundación Esplai

Raúl Manzano. FMRP. Federació de Moviments de Renovació Pedagògica

Glòria Marcos. Llic. en Filosofia. Política. EUPV

Fernando Marhuenda. Ciències de l'Educació. Universitat de València. Fundació Novaterra

José M^o Martín Patino. Fundación Encuentro

Maribel Martínez. ABAY Analistas

Mercè Martínez. Ass. Directores i Gerents de S. Socials. Fac. Psicologia U. València

Xavier Masllorens. Educació sense Fronteres

Juan Mato. Tècnic MSSSI

Imma Mayol. Fundación Esplai

Jordi Menéndez. Pedagog, Oficina President Montilla

Maite Montagut. Sociòloga, Universitat de Barcelona

Marga Moraleda. Documentalista

Antonio Montsech. Fòrum Virtual

Amparo Moreno. Directora de Serveis Socials a Càritas València. Fundació Esplai Comunitat Valenciana

Enric Morist. Creu Roja Catalunya

José Muñoz. Instituto de la Juventud (INJUVE)

María José Navarro. FAPA. Plataforma per l'Ensenyament Públic i Moviment Veïnal

Almudena Navas. Professora Fac. C. de l'Educació. Universitat de València

Imma Noguera. Diplomada en Treball Social

Joaquín Nieto. OIT

Llani O'Doghert de la Riva. Fòrum Virtual

Josep Ollé. Fundació la Caixa

Virginia Pareja. Tècnica Fundación Esplai

Marc Parés. IGOP-UAB • Institut de Govern i Polítiques Públiques

Begoña Pastor. Directora Fundació RAIS Comunitat Valenciana

José Ignacio Pastor. Psicòleg. President ACICOM

Ferran Pedret. PSC

Carlos Peláez. Facultat de Educació, Universitat Complutense de Madrid

Ismael Peña. Dret i Ciència Política UOC

Anabel Pérez. Tècnica Fundación Esplai

Ricard Pérez Casado. Dr. en Història, Economista i Polític

Zulima Pérez. Prof. Fac. Derecho. U. V. Relaciones con la Universidad PSPV-PSOE.

Amparo Picazo. Treballadora Social. ODUSALUD

Fernando Pindado. Ajuntament Premià de Mar

Toni Pla. President A. V. Patraix

Llorenç Planagumà. Obrador Tercer Sector Mediambiental Catalunya

Marta Poll. Federació Malalts Mentals Catalunya

Amparo Porcel. INTRESS. Fundesplai

Xavier Puig. La Confederació, Patronal del Tercer Sector Social de Catalunya/CEPS

Carles Rodrigo. Geògraf. Tècnic Desenvolupament Local. Pebrella Consultores

Joan Romero. Catedràtic de Geografia. Fac. de Geografia i Història. Universitat de València

Rosa Romeu. Treballadora Social. Fundesplai

Montse Ros. CCOO Ensenyament Catalunya

Joan Rovira. Coordinador de Serveis Socials Ajuntament Alzira.

Joan Segarra. Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya

Ghassan Saliba. CCOO Catalunya

Cristóbal Sánchez de Blesa. Fundación Caja Madrid

José Enrique Sánchez. Tècnic en Conselleria de Sanitat de la Generalitat Valenciana. Fundació Esplai Comunitat Valenciana

Vicente Sanfèlix. Facultat de Filosofia de la Universitat de València

Carme Sanmiguel. Regidora Ajuntament de Sitges

Joan Saura. ICV

Carles Subiela. Gerent de 'Consolat de Mar'

Joan Subirats. Catedràtic Ciència Política UAB

Carlos Susias. EAPN España

Nayim Tami. UGT

Xavi Uceda. T. S. Prof. Fac. C. Sociales U. V. Excoordinador d'Atenció Primària Serveis Socials Aj. Burjassot

Jaime Utrillas. Coordinador persones amb discapacitat

Núria Valls. Suport Associatiu, Fundesplai

Ximo Vera. Inspector Serveis Socials. Generalitat Valenciana

Pau Vidal. Observatori Tercer Sector

Ana Villa. FEPA . Federación Pisos Asistidos

Evaristo Villar. Moviment Cristianos de Base de Madrid

Carles Xifra. Àrea Esplais, Fundesplai

Frederic Ximeno. Estudi Ramon Folch i Associats

Eduardo Zafra. Administració Autònoma Valenciana. Sanitat

Gustavo Zaragoza. Professor de la Facultat de Ciències Socials. Universitat de València

LA PUBLICACIÓ, ELS CONTINGUTS I EL DETALL DEL PROCÉS DEL DEBAT ES PODEN CONSULTAR A

<http://www.ciudadaniaycalidaddemocratica.org/>

Riu Anoia, 42-54. 08820 El Prat de Llobregat

www.fundesplai.org

Amb el suport de:

Amb la col·laboració de:

